

DIALOGITAITAJA

Essi Ikonen ja Salla Vainio (toim.)

USKONNONOPETUS.FI

Verkkomateriaali

Copyright © Tekijät ja Agricola

Taitto ja ulkoasu:
Mari Huotari

Kansi:
Mari Huotari

Julkaisija:
Agricola-opintokeskus
Kirkkopalvelut ry,
Järvenpää
2016

ISBN-978-952-449-386-4

TEKIJÄT

TAUSTATIETOTEKSTIT

Kallioniemi Arto

TT, KM, HuK, Uskonnon didaktiikan professori, Helsingin yliopisto

Kimanan Anuleena

FT, uskonnon ja historian lehtori, Tapiolan koulu, katsomusaineiden konsultoiva opettaja, Espoon kaupunki, tohtoritutkija, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto

Klemola Ulla

LitT, yliopistonlehtori, opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Kokkonen Marja

PsT, LitM, yliopistonlehtori, liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto

Kuusisto Arniika

FT, dosentti, yliopistonlehtori, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto

Lamminmäki-Vartia Silja

TM, KK, lastentarhanopettaja ja päiväkodin varajohtaja, Solkikujan päiväkoti, Vantaan Varhaiskasvatus

Pruuki Lassi

TT, dosentti, perhe- ja pariterapiakouluttaja, työnohjaaja, Dialogic Oy

Riikonen Katja

FT, virtuaalivaihdon ja kulttuurienvälisen dialogin asiantuntija ja kouluttaja, Soliya

Ubani Martin

FT, TM, Uskonnon pedagogiikan professori, Itä-Suomen yliopisto

TEHTÄVÄT

Huotari Mari

TM, uskonnon opettaja ja luokanopettaja, opettajien täydennyskouluttaja, Agricola

Ikonen Essi

YTM, Filosofian, uskonnon ja elämänkatsomustiedon opettaja, opettajien täydennyskouluttaja, Agricola.

Keränen-Pantsu, Raili

KM, luokanopettaja, opettajien täydennyskouluttaja, Agricola

Kimanan Anuleena

FT, uskonnon ja historian lehtori, Tapiolan koulu, katsomusaineiden konsultoiva opettaja, Espoon kaupunki, tohtoritutkija, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto

Klemetti-Falenius Anna-Leena

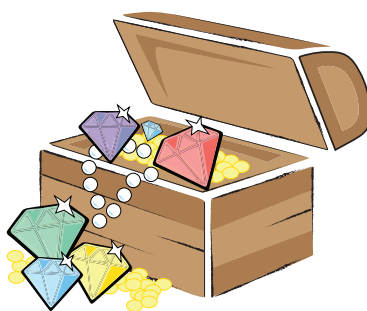
TM, monikulttuurisuuskasvatuksen lehtori, Seurakuntaopisto

Vainio Salla

TM, uskonnon ja psykologian opettaja, opettajien täydennyskouluttaja, Agricola

SISÄLLYS

ALKUSANAT (Pekka Iivonen)	1
MITEN KÄYTÄN DIALOGITAITAJA-MATERIAALIA?	2
TAUSTATIETO	
DIALOGISUUS JA KATSOMUSDIALOGIT OPETUKSESSA	
Dialoginen työskentelytapa opetuksessa (Lassi Pruuki)	4
Katsomusten välinen dialogi koulussa ja opetuksessa (Arto Kallioniemi)	5
DIALOGIN HAASTEITA	
Valtasuhteet – kenen ääni kuuluu? (Katja Riikonen)	7
Uskonnollistaminen – näetkö yksilön? (Martin Ubani)	9
DIALOGITAITOT	
Dialogitaitojen merkitys (Ulla Klemola ja Marja Kokkonen)	10
Tunne- ja vuorovaikutustaidot dialogin rakennusaineina (Ulla Klemola ja Marja Kokkonen)	12
DIALOGIOPETUS LASTEN JA NUORTEN KANSSA	
Katsomusdialogin tasot päiväkodissa ja koulussa (Silja Lamminmäki-Vartia ja Arniika Kuusisto)	14
Katsomusdialogin kysymyksiä varhaiskasvatuksessa (Silja Lamminmäki-Vartia ja Arniika Kuusisto)	17
Murrosikäiset katsomuksista keskustelemassa (Anuleena Kimanen)	18
LUE LISÄÄ!	20
TEHTÄVÄT	
DIALOGISEN TYÖSKENTELYN KULKU	23
DIALOGISUUS JA KULTTUURIEN VÄLINEN KOHTAAMINEN	24
DIALOGITAITOT JA RISTIRIITOJEN KÄSITTELY	29
LIITTEET	46

🌐 = Symbolilla merkityt artikkelit sisältyvät verkkomateriaaliin.

ALKUSANAT

Pekka Iivonen, *opetusneuvos*

Opetussuunnitelman perusteet 2014 korostavat kohtaamista, toisen ihmisen arvostamista ja kunnioittamista. Keskeisenä on kyky käydä tasavertaista vuoropuhelua eli dialogia toisten lasten ja nuorten sekä myös aikuisten kanssa. Dialogi perustuu toisen kunnioittamiseen, tasavertaiseen asenteeseen sekä elämän ja tapahtumien ihmettelemiseen. Ilman näitä osa-alueita ei synny dialogia vaan vain kommunikaatio kahden tai useamman ihmisen välillä. Dialogitaito on siis omaa kasvamista suhteessa muihin, mutta se on myös taito, jota pitää harjoitella. Tämä Dialogitaitaja-materiaali on oivallinen väline dialogitaitojen oppimiseen ja harjoitteluun.

Minulle läheinen ajattelija on liettualais-ranskalainen dialogifilosofi Emmanuel Levinas. Yksi hänen keskeisistä ajatuksistaan oli vieraanvaraisuuden asenne. Hänelle se tarkoitti ensisijaisesti nonverbaalia tapaa kommunikoida toisen ihmisen kanssa eli synnyttää dialogi sanomatta ainuttakaan sanaa eleillä, ilmeillä ja tunneviesteillä. Toinen Levinasin keskeinen teema oli ihmisen mysteerinen olemus, ainainen yllätyksellisyys. Toinen ihminen on arvoitus.

Opettajalle oppilas, vaikka hän olisi miten tuttu tahansa, on Toinen, arvoitus ja yllätyksellinen lapsi tai nuori. Heidän välillään on suhde, joka useimmiten on valtasuhde. Opettaja ja oppilas eivät ole tasavertaisia. Opettajalla on aina kasvatus- tai oppimisvastuu oppilaasta. Hyvällä ja toimivalla dialogilla tätä valtasuhdetta voidaan lieventää vaikkakaan ei koskaan poistaa. Merkittävintä tässä dialogissa ei ole opettaja vaan oppilas ja hänen kasvunsa itsenäisenä persoonana.

Opettajalle dialogitaitojen osaaminen mahdollistaa oppilaan ainutkertaisuuden kohtaamisen ilman kategorisointia sekä oppilaan johdattamisen omaan kohtaamiseen toisten oppilaiden ja kohtaamiensa aikuisten kanssa. Samalla oppilaalle voidaan avata kauneuden, pyhyden ja elämän arvokkuuden kohtaaminen sekä itsessä että toisissa oppilaissa ja ystävissä.

Dialogi on siis väline elämän syvien asioiden oppimiseen ja opetteluun. Dialogitaitaja -materiaali tarjoaa opettajalle avaimet olla uusien opetussuunnitelmien edellyttämä airut lapsen ja nuoren entistä parempaan oppimiseen ei vain tiedon, vaan myös ihmisyyden polulla. Filosofin Jukka Hankamäen ajatusta lainaten ajattelen, että ennen kaikkea dialogisuus voisi olla sitä, että suhtautuu ihmisyyteen sekä itsessään että oppilaissaan aina suurena arvoituksena. Haluan lähettää tämän materiaalin jokaisen opettajan käteen matkalle arvoituksellisen, mysteerisen oppilaan maailmaan.

MITEN KÄYTÄN DIALOGITAITAJA-MATERIAALIA?

Essi Ikonen ja Salla Vainio

Materiaalit:

Taustatieto-teksteissä on perustietoa dialogisesta opetuksesta. Siihen tutustuminen auttaa käyttämään materiaalia ja suunnittelemaan omia dialogisia työskentelyjä.

Tehtävissä harjoitellaan dialogitaitoja ja kootaan omaan aarrearkkuun helmiä (5 kpl) ja timantteja (7 kpl). Helmet kuvaavat dialogisuuden periaatteita ja timantit dialogitaitoja. Jokaisen työskentelyn alkuun on merkitty helmet tai timantit, jotka jokainen työskentelyyn osallistunut saa merkiksi siitä, että on harjoitellut näitä taitoja. Lopuksi oppilaiden kanssa voi askarrella Dialogitaitaja-kunniamerkit.

Aarrearkkupohjat, helmet, timantit sekä muut **työskentelymateriaalit** löytyvät kohdasta **Liitteet**.

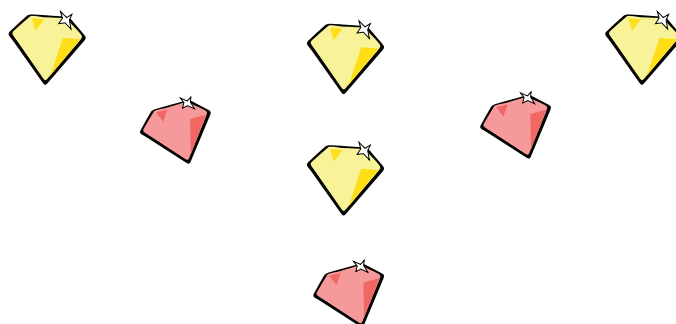
Tehtävät-osio etenee seuraavasti:

Dialogisen työskentelyn kulku kuvaa työskentelyn etenemisen. Samanlaisena pysyvä rakenne helpottaa oppilaiden toiminnanohjausta, vähentää ohjeistuksen tarvetta ja luo turvallisuutta. Työskentely alkaa aina tavoitteiden asettamisella ja päättyy yhteiseen kokoamis- ja arviointihetkeen. Symboliset lauseet ennen ja jälkeen työskentelyn ("minä näen sinut, sinä näet minut") muistuttavat dialogisuuden periaatteista ja edistävät niiden toteutumista.

Dialogisen työskentelyn periaatteiden hahmottaminen on hyvä käydä oppilaiden kanssa läpi ensimmäisenä. Tähän tarkoitukseen voi valita harjoituksen osiosta Dialogisuus ja kulttuurien välinen kohtaaminen. Kun harjoitus on, tehty oppilaat saavat periaatteista muistuttavat helmet omaan aarrearkkuunsa. Periaatteet voi myös tulostaa luokkahuoneen seinälle huoneentauluksi.

Dialogitaidot ja ristiriitojen käsittely –osion harjoituksissa kerätään tunne- ja vuorovaikutustaitoihin liittyviä timantteja. Myös näitä harjoituksia tehdessä on hyvä noudattaa dialogisen työskentelyn kulkua ja pitää mielessä dialogisuuden periaatteet.

Monet tehtävistä on suunniteltu niin, että ne sopivat tai ovat sovellettavissa monen ikäisille ja tasoille oppijoille. Tehtävien alkuun on merkitty symboleilla, mille **ikä- ja taitotasolle** ne sopivat:

Sopii lukutaidottomille, varhaiskasvatukseen ja alkuopetukseen.

Sopii alakoulun ylemmille luokille ja yläkouluun.

Sopii yläkouluun ja lukioon.

Monet harjoituksista ovat sellaisia, että niitä voi hyödyntää eri oppiaineissa vaihtamalla tehtävään liittyvää virikemateriaalia. Taitojen oppiminen vaatii pitkäjänteistä ja säännöllistä harjoittelua, mutta se kannattaa: tutkimusten mukaan tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu edistää sekä oppimista että hyvinvointia.

Dialogitaitajan avulla taitojen oppimisen harjoittelusta voi tehdä konkreettista ja johdonmukaista ja kehittää myös oppimisen taitoja. Toivomme, että materiaali innostaa suunnittelemaan itse lisää dialogisia työskentelyjä sekä omaksumaan dialogisen työskentelyotteen kaikkeen opettamiseen ja kanssakäymiseen.

Lupaamme, että dialogisuus koukuttaa! Tervetuloa mukaan!

DIALOGINEN TYÖSKENTELYTAPA OPETUKSESSA

Lassi Pruuki, *TT, dosentti, perhe- ja pariterapiakouluttaja, työnohjaaja, Dialogic Oy*

Dialogi ja dialogisuus

Opettajan näkökulmasta katsottuna dialogisessa työskentelyssä on kysymys siitä, millä kaikilla tavoilla hän voi edistää dialogin syntymistä ja ylläpitää sitä. Saman voi ilmaista myös toisin: miten luoda ja edistää dialogista tilaa. Oletukseni on, että oppilaiden oppimismotivaatio on olennaisella tavalla sidoksissa opetuksen dialogisuuteen. Jos oppilas kokee itsensä haastetuksi mukaan subjektina, avautuu hänelle myös opetuksen mielekkyys.

Sanalla "dialogi" tarkoitetaan arkikielessä ihmisten välistä vuorovaikutusta tai keskustelua. Sanaa käytetään kuitenkin myös erityismerkityksessä, kun tehdään ero dialogin ja "tavallisen" keskustelun välillä. Keskustelussa tavoitteena on vain oman kannan ilmaiseminen, päätöksen tekeminen ja mahdollisesti myös toisen kannan voittaminen. Keskustelijoiden lausumat eivät välttämättä kytkeydy toisiinsa, eivätkä rakennu toisistaan. Keskustelijat tuovat vuorotellen esiin omia näkemyksiään. Dialogissa taas puhuja asettautuu koko ajan keskustelutilanteissa suhteissa toisiin siten, että hän jättää tilaa vastaussanoille. Vastaus sanat eivät ole lopullisia määrittäjiä tai vastauksia, vaan vain avaavat puhujan tuomaa yhtä uutta näkökulmaa asiasta.

Dialogisuudella puolestaan viitataan joko asenteeseen tai taitoihin, jotka edistävät dialogin toteutumista. Dialogisuuden ydin voidaan ilmaista seuraavasti: "Dialogisuus on taitoa puhua siten, että toinen haluaa kuunnella ja kuunnella siten, että toinen haluaa puhua." Dialogisuus on ennen kaikkea tapa olla olemassa. Dialogisuuden olemispuolta valottaa hyvin kirjallisuudentutkija Mihail Bahtinin sanat, joiden mukaan vain kanssakäymisessä – ihmisen vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa – jäsentyy myös ihminen ihmisessä niin toisille kuin itselleenkin. Näin dialogisuus on samaan aikaan sekä oman itsen että toisen rakentumista ja rakentamista.

"Dialogisuus on taitoa puhua siten, että toinen haluaa kuunnella ja kuunnella siten, että toinen haluaa puhua."

Dialogin tavoitteena opetuksessa on laajentaa ymmärrystä

Dialogin tavoitteena on maksimoida erilaisten ajatustapojen määrä, jotta dialogiin osallistuvien ymmärrys voisi laajentua. Pikemminkin kuin osoittaa jonkin näkökulman oikeus ja perustelut, pyrkimyksenä on nähdä asia tai kysymys mahdollisimman monessa eri valossa. Oppilaiden erilaiset "äänet" ja ajatukset voivat kukin valottaa käsiteltävää asiaa uudesta perspektiivistä.

Opettajan tehtävänä on luoda ja ylläpitää ilmapiiriä, joka mahdollistaa yhteistä ajatusten vaihtoa ja kehittelyä. Dialogin pahin vihollinen on varma tietäminen, joka sulkee pois kaiken muun. Avoimeen dialogiin lähteminen ei ole helppoa – vallankaan silloin, kun joku esittää ratkaisevasti omasta kannasta eriäviä ajatuksia. Bahtin toteaaakin, että dialogisuuden näkökulmasta on haastavinta kiinnostua niistä ajatuksista, joista "en alun perinkään pitänyt". On hyväksyttävä, että joskus dialogin keskeinen yhteinen ymmärrys on, että ei ole yhteistä ymmärrystä.

Dialogisuus ja opettajan asiantuntijuus

Dialogisessa opetuksessa opettajan keskeinen tehtävä on tehdä tilaa oppilaiden puheelle ja ajatuksille. Opiskelijoita ei nähdä niinkään tiedon vastaanottajina kuin sen luojina, kehittäjinä ja muokkaajina. Usein opettajan on hyvä laittaa varsinkin dialogisen työskentelyn alkuvaiheessa oma sisällöllinen asiantuntijuutensa ikään kuin "kellumaan". Hänen tulee sietää epävarmuutta, kyseenalaistaa omat olettamuksensa ja olla mahdollisimman avoin. Tekeehän "tietämättömyys" uteliaaksi ja avoimeksi uusille ajatuksille.

Dialogisessa opetuksessa opettajan tähtäyspiste on myös laajempi kuin monologisessa. Monologisessa opetuksessa opettajan mielenkiinto kohdistuu vain opetuksen sisältöön: "Oppia, että..." Toki dialogisessakin opetuksessa ollaan kiinnostuneita sisällöstä, mutta ennen kaikkea siitä, kuinka opiskellaan ja opitaan. Dialogisessa opettaja-oppilas -suhteessa oppilaan rooli aktiivisena ja tasavertaisena toimijana sekä tiedon etsijänä nousee esiin. Edellä kuvatun prosessin ohella opettaja on lisäksi sisällön asiantuntija. Hänen on tuotava keskusteluun jäsentäviä käsitteitä, uutta informaatiota ja erilaisia ajatustapoja, jotka nekin on tosin tärkeää ottaa dialogin kohteeksi.

"Opettajan näkökulmasta dialogisuus on ennen muuta kiinnostusta ja halua olla dialogisessa suhteessa oppilaiden kanssa."

Oppilaista kiinnostuminen ja avoin asenne

Opettajan näkökulmasta dialogisuus on ennen muuta kiinnostusta ja halua olla dialogisessa suhteessa oppilaiden kanssa. Dialogisuus näyttäytyy jo pienissä eleissä ja ilmeissä, kuten siinä, miten tervehdin ihmistä. Katsonko silmiin ja pysähdyn kiinnostuneena, vai tervehdinkö vain nopeasti ja rutinoidusti? Kun kohtaan oppilaan, keskitynkö tosissani yhteiseen olemiseemme vai mietinkö vain jotakin itselleni tärkeää? Olenko tässä ja nyt, vai kurottaudunko jo seuraavaan hetkeen?

Opettajan tapaan olla suhteessa oppilaaseen liittyy olennaisesti hänen tapansa "nähdä" oppilas: näkeekö hän tämän yksiulotteisesti vai moniulotteisesti. Yksiulotteisuus voi ilmetä esimerkiksi määreinä ja diagnooseina kuten "lahjakas", "villi", "huomionhakuinen" tai "adhd". Tällöin se, mitä kaikkea muuta oppilas on, jää helposti varjoon. Ongelmallista on myös se, että opettaja alkaa helposti elää ja toimia yksipuolisesti ikään kuin hänen määritelmänsä ja "diagnoosinsa" olisi oikea. Näin ollen hän "tuottaa" sitä, mitä ajattelee – ainakin itselleen.

Opettajan dialoginen oleminen voi olla merkittävä "lahja" oppilaalle, mutta myös opettaja voi saada siitä itselleen voimaa ja iloa sekä mahdollisuuden laajentaa omaa ymmärrystään oppilaistaan ja maailmasta.

Kirjoitus on aiemmin julkaistu pidempänä versiona Teologia.fi-verkojulkaisussa Teema 2012/2: Uskonnonopetus.

KATSOMUSTEN VÄLINEN DIALOGI KOULUSSA JA OPETUKSESSA

Arto Kallioniemi, *Uskonnondidaktiikan professori, Helsingin yliopisto*

Katsomusten moninaisuus on läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa

Suomalainen yhteiskunta on viime vuosina moninaistunut nopeasti: meillä asuu yhä enemmän eri kulttuurien ja uskontojen edustajia. Katsomusten ja uskontojen moninaisuus on arkipäivää ainakin pääkaupunkiseudulla. Uskonnot ja katsomukset kohtaavat suomalaisessa luokahuoneessa monella tasolla ja tavoilla. Erilaisia maailmankatsomuksia edustavien oppilaiden perheiden käsitykset esimerkiksi lasten osallistumisesta koulun toimintoihin voivat erota olennaisesti toisistaan. Eri katsomukset voivat näkyä koulussa myös oppilaiden pukeutumisessa tai siinä, että jotkut oppilaat noudattavat uskonnollisia ruokatapoja.

Koulussa on tärkeää nähdä eri uskontoihin liittyvä valtava moninaisuus: saman uskonnon edustajilla voi olla hyvinkin erilaisia käsityksiä ja näkemyksiä sen opetuksista. Meillä on perinteisesti ollut ehkä hieman liiankin staattinen ja valokuvamainen käsitys eri uskonnoista, emmekä ole pystyneet sisäistämään eri uskontojen valtavaa moninaisuuden kirjoa. Katsomusdialogeja käydään sekä saman uskonnon sisällä että uskontojen ja uskonnottomien katsomusten välillä. Katsomusdialogit eivät myöskään rajoitu katsomusaineiden oppitunneille vaan ovat läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa.

"Koulussa katsomuksellinen erilaisuus tulisikin nähdä myönteisenä asiana ja voimavarana. Eri katsomusten tulee saada olla avoimesti esillä"

Uskontojen ja katsomusten lukutaito on tärkeä tulevaisuudentaito

Jokaisella oppilaalla on oikeus omaan maailmankatsomukseensa. Oppilaiden eri uskontojen ja katsomusten tulkintataitoja ja -valmiuksia tulee kehittää aktiivisesti. Oppilaiden herkkyyttä tunnistaa katsomuksellisia kysymyksiä tulee kehittää ja valmiutta kohdata erilaisuutta ja moninaisuutta tukea. Pohtiva ote auttaa oppilaita ymmärtämään, kehittämään ja syventämään omia käsityksiään ja näkemyksiään. Opettajan oma avoimuus ja kunnioitus erilaisuutta kohtaan vähentää myös oppilaiden pelkoja ja ennakkoluuloja.

Tulevaisuudessa ihmiset työskentelevät yhä moninaisimmissa, moniuskontoisissa työryhmissä. Koulut ovat avainasemassa tulevaisuuden taitojen opettamisessa. Koulussa katsomuksellinen erilaisuus tulisikin nähdä myönteisenä asiana ja voimavarana. Eri katsomusten tulee saada olla avoimesti esillä. Opetuksessa tulisi olla lähtökohtana moninaisuusajattelu: vaikka ihmiset ovat erilaisia, he ovat yhdenvertaisia suhteessa toisiinsa ja voivat oppia ja kehittyä ihmisinä ollessaan vuorovaikutuksessa keskenään.

Koulun tulisi opettaa luontevia yhteistyömuotoja ja harjoittelumahdollisuuksia eri katsomuksia edustavien oppilaiden välille. Näkökulmana tulisi olla nimenomaan arjen katsomusdialogitaitojen opettaminen. Esimerkiksi mitä erilaisia arjen tapoja liittyy eri uskontoihin tai mitä tulee huomioida osallistuessaan eri katsomusten pyhäpäivän viettoon tai juhliin. Luovat työtavat eri variaatioissaan tarjoavat hyviä lähestymistapoja katsomusdialogitaitojen opettamiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi pedagoginen draama, sosiodraamaharjoitukset, musiikki ja kuvataiteet.

VALTASUHTEET – KENEN ÄÄNI KUULUU?

Katja Riikonen, FT,
virtuaalivaihdon ja kulttuurienvälisen dialogin asiantuntija ja kouluttaja, Soliya

Valtasuhteet vaikuttavat siihen, miten dialogisuus voi toteutua

Valtasuhteet ovat läsnä kaikessa vuorovaikutuksessa. Ne vaikuttavat siihen miten tulemme kuulluksi ja nähdyksi, minkälaisiksi koemme itsemme ja omat mahdollisuutemme. Valtasuhteet vaikuttavat myös siihen, miten dialogisuus voi toteutua oppimistilanteessa.

Usein valtasuhteet vaihtelevat asiayhteyksissä, eivätkä ne ole itsestään selviä tai staattisia. Esimerkiksi keskustelunaihe voi vaikuttaa ryhmän valtasuhteisiin: Kuka kuuluu enemmistöön ja kuka vähemmistöön tässä aihepiirissä? Mikä on se ilmaisun tapa, joka koetaan yleisesti hyväksytyksi juuri tässä ryhmässä tämän aihepiirin yhteydessä? Monikulttuurisessa luokahuoneessa oppilas voi samaan aikaan kuulua sekä enemmistöön että vähemmistöön riippuen siitä, mistä ryhmä kulloinkin keskustelee. Usein enemmistön tavasta tulee normaali lähestymistapa, mutta näin ei aina ole.

"Joskus oppilaan hiljaisuus ei kerro hänen luonteestaan tai kiinnostuksen puutteesta, vaan ryhmän valtasuhteista."

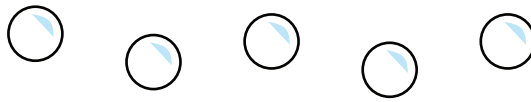
Myös kokemus valtasuhteista vaihtelee. Oppilas voi joissain tapauksissa tunnistaa luokassa tai keskustelussa vallitsevan valtahierarkian ja tietoisesti artikuloida oman asemansa tuossa hierarkiassa. Oppilas voi muun muassa huomata, että hän osallistuu muita enemmän käytyyn keskusteluun ja antaa panoksensa ryhmässä oppimiseen sekä ihmetellä, miksi muut eivät osallistu dialogiin samalla tavalla. Toisaalta oppilas voi myös ilmaista turhautumisensa siitä, että hän ei saa ryhmässä ääntään kuuluville, vaikka hänellä omasta mielestään olisi halua ja kykyä osallistua keskusteluun.

Usein valtasuhteet ovat kuitenkin hienovaraisempia ja vaikeammin hahmotettavissa. Ne eivät selkeästi näyttäydy esimerkiksi oppilaiden kykyä/mahdollisuutena ohjata toisten toimintaa, vaan näkyvät siinä miten erilaiset näkemykset tulevat osaksi keskustelua, yhdessä oppimista tai luokassa olemista. Joskus oppilaan hiljaisuus ei kerro hänen luonteestaan tai kiinnostuksen puutteesta vaan ryhmän valtasuhteista.

Monikulttuurisuus ja valtasuhteet

Kulttuurien välisessä dialogissa tai monikulttuurisessa ryhmässä valtasuhteet muodostuvat monella tavalla. Usein valtasuhteeseen vaikuttaa joko tiedollinen tai taidollinen osaaminen – tai molemmat.

Taidollinen osaaminen liittyy kykyyn puhua luontevasti käytössä olevaa yhteistä kieltä ja artikuloida omat ajatuksensa ymmärrettävällä tavalla. Usein kyse on myös itseluottamuksesta ja -varmuudesta, jolla oppilas suhtautuu dialogiin oppimismuotona ja omaan kykyynsä tulla kuulluksi. Itsevarma kommunikoija ottaa helposti tilaa dialogissa huomaamattaan vaikuttaen siten muiden mahdollisuuteen tulla kuulluksi.

Tiedollinen osaaminen liittyy siihen millaista tietoa oppija on tottunut omassa kulttuurissaan pitämään tärkeänä ja millaista tietoa hänellä on keskustelun aiheesta. Esimerkiksi keskustelussa rasismista jotkut oppijat voivat ottaa dialogissa tilaa teoreettisella osaamisellaan ja kyvyllään analysoida asioita ja asiakokonaisuuksia yleisellä tasolla. He voivat esimerkiksi tarkastella rasismia nykyaikaan liittyvänä yhteiskunnallisena ilmiönä ja analysoida tuon ilmiön merkitystä nyky-Suomessa. Jos muut dialogiin osallistujat eivät hallitse samoja laajoja kokonaisuuksia tai tunne käytettyjä termejä, heidän on mahdotonta osallistua dialogiin tasavertaisina.

Toiset oppijat taas voivat lähestyä aihetta kokemusperäisestä tiedosta käsin: he esittävät dialogissa voimallisia omakohtaisia tarinoita siitä, miten rasismi on konkreettisesti vaikuttanut heidän elämäänsä, perheeseensä tai yhteisöönsä. Esimerkiksi erilaiset rasistiset ilmaiset ovat voineet leimata oppijan arkipäivää tai aiheuttaa vakavia seuraamuksia jollekin hänen läheiselleen. Omakohtaisten kokemusten vahva läsnäolo voi johtaa siihen, etteivät muut löydä tapaa osallistua dialogiin ilman samantapaista omakohtaista liittymäkohtaa aiheeseen.

Joskus myös kokemusperäiseen tietoon liittyvät voimakkaat tunteet voivat vaikuttaa keskustelun valtasuhteisiin: ne oppijat, jotka tarkastelevat aihetta analyttisen välimatkan päästä eivät välttämättä koe omaa osaamistaan relevantiksi dialogissa, jossa oma kokemus ilmaistaan voimakkaan emotionaalisesti tai siihen liittyy selkeä emotionaalinen osatekijä.

Tiedollisten lähestymistapojen erilaisuus voi vaikuttaa dialogiseen tilaan siten, että toinen tapa tietää on vähemmän arvokasta jättäen dialogisen tilan – ja vallan – vain toiselle lähestymistavalle. Jos keskustelussa arvostetaan teoreettista osaamista ja kykyä hallita isoja asiakokonaisuuksia – kuten koulumaailmassa usein – voi tärkeää kokemusperäistä tietoa omaava oppija kokea, ettei hänen tietonsa liity keskusteluun. Näin teoreettisen tiedon osaajat hallitsevat myös itse dialogia.

Valtasuhteet vaihtelevat siis usein riippuen keskustelun aiheesta ja oppijan suhteesta aiheeseen. Valtasuhteet voivat kuitenkin muuttua pysyviksi ja tulla osaksi luokkahuoneen normaalia vuorovaikutusrakennetta. Valtasuhteiden tunnistaminen ja niiden purkaminen on tärkeää. Turvallinen oppimisympäristö ja dialogisuuden tila eivät voi toteutua, jos luokkahuoneessa vallitsee vahvoja vakiintuneita valtasuhteita.

Vinkit:

- Puhu oppilaiden kanssa auki sitä, miten tärkeää on antaa tilaa erilaisille ajattelun ja ilmaisun tavoille ja pyrkiä oppimaan niistä.
- Suhtaudu itse uteliaan kiinnostuneesti kaikkiin esitettyihin ajatuksiin ja tapoihin ilmaista itseään.
- Kannusta ajattelemaan eri tavalla ja leikkimään erilaisia ajatusleikkejä.
- Kannusta oppilaita puhumaan ja kuuntelemaan siten, että kaikki voivat osallistua keskusteluun.
- Anna positiivista palautetta, kun oppilaat onnistuvat dialogitaidoissa.
- Mieti, miten valtasuhteet voivat vaikuttaa ja tulla ilmi juuri sinun oppilasryhmässäsi.
- Harjoitelkaa kuuntelua, itseilmaisua ja toisen ajatuksiin liittymistä erilaisissa rooleissa.

USKONNOLLISTAMINEN – NÄETKÖ YKSILÖN?

Martin Ubani, *Uskonnonpedagogiikan professori, Itä-Suomen yliopisto*

Uskonnollistaminen luo turhia raja-aitoja ja konflikteja

Tarkastellessani uskontoa ja monikulttuurisuutta koulussa olen usein joutunut pohtimaan kysymystä siitä, missä määrin konfliktit ja ongelmat ovat uskontolähtöisiä, missä määrin kulttuurisia ja missä määrin yksittäisten henkilöiden välisiä. Koulun arkea ja opetusta tarkasteltaessa onkin hyvin tärkeää välttää asioiden uskonnollistamista eli yhteisön ja yksilön toiminnan lähtökohtien, motiivien, päämäärien tai konfliktien lukemista yksinomaan uskontolähtöiseksi ja uskonnon kautta selitettävissä olevaksi.

Aikuisten tavat puhutella lasta, suhtautua hänen ajatuksiinsa tai puhua hänen uskonnostaan luovat kategorioita, jotka muut lapset omaksuvat usein tiedostamatta. Ei ole yhdentekevää identifioiduuko lapsi koulussa ensisijaisesti lapseksi, oppilaaksi ja kouluyhteisön jäseneksi vai jonkin muun yhteisön edustajaksi. Uskonnollistaminen voi aiheuttaa tarpeettomia konflikteja, jotka eivät lasten vuorovaikutuksessa välttämättä muuten syntyisi.

Uskonnollistamisen yksi ongelma on, että koulussa oppilaat saattavat jopa alkaa ryhmäytyä ensisijaisesti uskonnon perusteella. Tämä voi tapahtua etenkin tilanteessa, jossa yhteiskunta lähestyy tiettyä ryhmää ja sen toimintaa uskonnon kautta, koulun rakenteet – kuten uskonnonopetus, ruokailut tai juhlat – tukevat uskonnollistamista ja kouluyhteisö puhuu ryhmästä oppilaita uskonnon kautta esimerkiksi muslimioppilaina.

Uskonnollistaminen vaikeuttaa dialogisuuden toteutumista. Saksalainen filosofi Martin Buber puhui ihmisen dialogisuudesta Minä–Sinä- ja Minä–Se -suhteina. Minä–Se -suhde on toisen asettamista objektin asemaan. Uskonnollistaminen toimii kuten Minä–Se -suhde: asetamme oppilaat edustamaan jotain katsomusta ja tulkitsemme heitä tämän katsomuksen kautta.

Dialogisessa suhteessa voi olla oma itsensä

Aito dialogisuus voi kuitenkin toteutua vain Minä–Sinä -suhteissa. Minä–Sinä -suhteessa kumpikaan osapuoli ei ole objekti, vaan minuus rakentuu tässä kohtaamisen välitilassa. Minä–Sinä -suhteessa osapuolet vahvistavat jo pelkällä olemisellaan, että toinen voi olla aidosti oma itsensä ja myös ilmaista omaa suhdettaan katsomuksellisiin perinteisiin. Dialogityöskentelyssä olisi tärkeää antaa oppilaille tilaa artikuloida eli ilmaista omaa asemoitumistaan suhteessa käsiteltävään asiaan oppilaan omista lähtökohdista käsin. Vasta tämän jälkeen Minä–Se -suhteeseen kuuluva uskontojen käsitteellistäminen voi tehdä oikeutta lapsen tavalle olla olemassa suhteessa uskontoon.

Vinkit:

- Suhtaudu jokaiseen oppilaaseen ensisijaisesti yksilönä, ei tietyn katsomuksen edustajana.
- Älä oleta oppilaasta asioita hänen katsomuksensa perusteella.
- Muista, että uskonnot ja katsomukset ovat sisäisesti moninaisia ja että yksilön elämänkatsomus harvoin täysin vastaa ”virallista” artikuloitua uskontoa/katsomusta.

DIALOGITAITOJEN MERKITYS

Ulla Klemola, *LitT, yliopistonlehtori, opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto*
Marja Kokkonen, *Pst, LitM, yliopistonlehtori, liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto*

Dialogi ponnistaa arvoista ja asenteista

Opettajan tapaa kohdata oppilaat määrittää pitkälle hänen ihmiskäsityksensä. Se millaisena toisen ihmisen näen, vaikuttaa tapaani olla vuorovaikutuksessa häneen ja hänen kanssaan.

Dialogin edellytyksenä on toista kunnioittava ja tasa-arvoinen asenne. Se tulee koulumaailmassa kuitenkin helposti haastetuksi opettajan ja oppilaan välisen valta-asetelman kautta. Opettaja arvioi ja antaa numeroita ja sitä kautta hänellä on valtaa suhteessa oppilaaseen. Myös vuosisatoja rakentunut koulukulttuuri perinteisine rooleineen määrittää opettajan auktoriteettia ja opettaja-oppilassuhdetta sekä siinä ilmenevää vuorovaikutusta ja sen laatua. Lisäksi opettajan ja oppilaan väliseen koulutukseen, ikään ja sukupuoleen liittyvät erilaisuudet nostavat esiin kysymyksiä, jotka opettajan on kussakin ajassa itse ratkaistava luodessaan omaa tapansa olla suhteessa oppilaisiinsa. Pyrkimys tasavertaiseen ja vastavuoroiseen dialogiin on silloin opettajan arvovalinta.

"Tutkimuskirjallisuus on osoittanut, että tunnetaidot ja vuorovaikutustaidot ovat opetettavissa ja vielä aikuisenakin opittavissa olevia taitoja."

Dialogin lähtökohtana on kiinnostus toisesta ihmisestä ja hänen mielipiteistään ja näkökannoistaan. Myös asennoituminen myötätuntoisesti ja empaattisesti tukevat kohtaamista. Halu kohdata ja välittää luovat dialogille perustan, ja tunne- ja vuorovaikutustaitojen käyttö vie tuon asenteen käytäntöön.

Dialogitaitoja voi oppia ja opettaa

Tutkimuskirjallisuus on osoittanut, että tunnetaidot ja vuorovaikutustaidot ovat opetettavissa ja vielä aikuisenakin opittavissa olevia taitoja. Ne kehittyvät harjoittelemalla.

Esimerkiksi keskustelutehtävien yhteyteen voidaan sisällyttää tietoista kuuntelun harjoittelua ja omasta puolesta puhumisen taidon kokeilua. Toisaalta on tärkeää, että opettaja keskustelee oppilaidensa kanssa tunne- ja vuorovaikutustaitojen väärin käyttämisen mahdollisuuksista. Ilman toista kunnioittavaa asennetta niistä voi pahimmillaan tulla vallankäytön, jopa manipulaation väline. Ei voida puhua dialogin taidoista ilman eettisyyttä eli ihmisyyden kunnioitusta.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettamisen tulisi olla systemaattista, jatkuvaa ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntävää. Oppiminen tarvitsee myös aikaa – erityisesti suomalaisessa koulukulttuurissa, jossa opettajan mielipiteiden kyseenalaistamiseen ei tyypillisesti ole ollut lupaa tai tilaa eikä vastavuoroisella, tasavertaisella keskustelulla ole pitkiä perinteitä. Kärsivällinen ohjaus dialogiin maksaa aikanaan itsensä takaisin. Myös opettaja itse saa olla oppijan paikalla. Dialogi tukee opettajan hyvinvointia ja rikastuttaa myös hänen ihmissuhteitaan koulussa.

Dialogin taidot mahdollistavat oppimisen ja joukkoon kuulumisen

On osoitettu, että oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat yhteydessä parempaan hyvinvointiin ja koulumenestykseen. Myös opettajan vuorovaikutustaidoilla on merkitystä: opettajan käyttämällä aktiivisen kuuntelun taidoilla voidaan poistaa oppimisen tunne-esteitä, kun oppilaan osallistumista estävä tunne saa nimen ja se kuullaan. Näin ollen kuuntelu voi edesauttaa asian syvällistä oppimista.

Rohkaistuessaan ilmaisemaan omia ajatuksiaan oppilas tutustuu itseensä. Omasta puolesta puhuminen lisää näin itsetuntemusta ja tukee itsekunnioitusta. Myös argumentaatiotaidot voivat kehittyä. Olennaista on, että mahdollistamalla dialogin opettaja tukee lasten ja nuorten osallisuutta. Dialogisessa luokassa nuori saa kokemuksen siitä, että hänellä on ääni, josta myös muut ovat kiinnostuneita. Tämä havainto tuo hänelle joukkoon kuulumisen tunteen. Sitä kautta nuori juurtuu myös yhteisöön, josta hän saa sekä iloa että tukea.

Dialogin taidot nivoutuvat yksilön moraaliin ja sen kehittymiseen, mikä myös tekee näiden taitojen harjoittelusta merkityksellistä. Siksi opettajan on syytä osana katsomusaineiden opetusta ohjata oppilaita tietoisesti myös dialogitaitojen oppimiseen. Katsomusaineiden sisällöissä samoin kuin tunne- ja vuorovaikutustaitojen oppimisessa ollaan lähellä ihmisen persoonaa koskettavia kysymyksiä. Siksi opettajalta vaaditaan erityistä herkkyyttä huomioida niin yksilöitä kuin ryhmää ja työskentelyssä heräviä tunteita.

"Rohkaistuessaan ilmaisemaan omia ajatuksiaan oppilas tutustuu itseensä."

Dialogin ihme

Dialogi opettajan ja oppilaan välillä sekä oppilaiden tai opettajien kesken ei aina ole helppoa. Erityisesti katsomusaineissa jo aineen valinta pohjautuu opettajilla ja oppilailla lähtökohtaisesti siihen, että he katsovat maailmaa eri näkökulmista. Tämän takia erilaisuuden hyväksyminen ja myönteisen utelias suhtautuminen voivat tuntua tavallista vaativammalta. Erilaisuus voi pelottaa tai sitä voi olla vaikea sietää. Kuitenkin, jos itse kukin pitäytyy vain omassa maailmassaan, kapeudumme ja kärjistymme. Moniarvoisessa ja muuttuvassa maailmassa siihen ei ole varaa. Tarvitsemme rohkeutta katsoa maailmaa myös toisen silmin, hänen näkemyksiään kysellen ja omiamme kertoen. Maailmamme avautuvat, kun pysähdymme kuuntelemaan toisiamme.

Dialoginen kohtaaminen on ihanteellista, mutta mahdollista. Tuo kohtaaminen voi olla ohimenevä ja aavistuksenomainen. Silti siitä jää jälki, joka luo jotakin hyvää ihmiseen ja ihmisten välille. Dialogissa tapahtuu kohdatuksi tuleminen ihme. Siksi dialogisuuden tavoittelu kannattaa.

TUNNE- JA VUOROVAIKUTUSTAITOT DIALOGIN RAKENNUSAINEINA

Ulla Klemola, LitT, yliopistonlehtori, opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto
Marja Kokkonen, PsT, LitM, yliopistonlehtori, liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto

Dialogia tukevia taitoja ovat tunnetaidot ja vuorovaikutustaidot, joista erityisesti keskitymme kahteen vuorovaikutustaitoon: omasta puolesta puhumiseen eli minäviesteihin ja kuuntelemisen taitoon. Opettajan tehtävänä on huolehtia siitä, että opetusryhmässä kaikki, myös hän itse, saavat mahdollisuuden oppia ja harjoitella näitä taitoja.

Vuorovaikutustaidot

Vuorovaikutustaidot ovat tarpeen, jotta ymmärtäisimme sekä omaa että toisen ihmisen tapaa ajatella ja tuntea. Erityisen tarpeellisia ne ovat dialogisissa kohtaamisissa, jotta dialogin molemmat osapuolet kokevat tulevansa tasavertaisesti kohdatuksi ja vastavuoroisesti kuulluksi.

Omasta puolesta puhuminen on olennainen osa dialogia. Keskustelijoilla tulee olla vastavuoroinen mahdollisuus esittää omia mielipiteitään ja näkemyksiään toisten esittämistä näkökannoista. Omasta puolesta puhuminen toteutuu minäviestien avulla. Minäviesteihin ei kuulu "totuuksien" julistaminen tai toisen puolesta tietäminen ja puhuminen, vaan niiden avulla ilmaistaan omia ajatuksia, tunteita, tarpeita, arvostuksia ja käsityksiä. "Minulle on tärkeää, että...", "Minua innostaa/epäilyttää...", "Arvostan apuasi.", "Toivoisin, että...", "Haluaisin kuulla lisää...".

"Hyvän huomaaminen ja ääneen sanominen on tärkeää
kaikissa ihmissuhteissa, myös koulussa."

Omasta puolesta puhuminen auttaa niin opettajaa kuin oppilastakin pysymään kosketuksissa omaan itseensä, ajatuksiinsa ja tunteisiinsa. Itsensä ilmaiseminen auttaa siten tuntemaan paremmin itseään. Minäviestin kuullessaan myös toiset pääsevät tutustumaan puhujaan ja ymmärtämään tämän ajatus- ja kokemusmaailmaa. Minäviestit jättävät myös toiselle tilaa esittää mielipiteensä kuulemastaan tai kertoa oma näkemyksensä. Selkeät minäviestit vähentävät väärinkäsityksiä ja tulkintoja, jotka helposti synnyttävät ristiriitoja keskustelijoiden välille. Omasta puolesta puhuminen on avoimuutta ja se synnyttää avoimuutta. Näin luottamus ja läheisyys voivat lisääntyä.

Minäviestin avulla voidaan vahvalla tavalla ilmaista myös myönteisiä asioita toisesta ja toiselle. Myönteinen minäviesti rakentuu kuvaamalla toisen käyttäytyminen, sen myönteiset vaikutukset ja siitä heränneet tunteet. Esimerkiksi: "Ilahduin, kun kerroit ajatuksesi. Se toi aivan uuden näkökulman keskustelumme." Tai: "Kun pyysit opettajaa kertomaan tarkemmin, se auttoi mua tajuamaan asiaa paremmin. Ihan helpotuin." Myönteisten viestien käyttö opetusryhmässä synnyttää hyvää ilmapiiriä ja vahvistaa yksilöiden itsetuntoa ja -tuntemusta. Hyvän huomaaminen ja ääneen sanominen on tärkeää kaikissa ihmissuhteissa, myös koulussa.

Kuunteleminen on ohjaamisen ja tukemisen tärkein taito ja siksi olennainen osa opettajan ammattitaitoa. Myös oppilas oppii toisesta ja hänen ajatuksistaan vain kuuntelemalla tätä. Lisäksi sekä opettaja että oppilas pystyvät oppimaan itsestään kuuntelemalla itseään – sitä mitä tuli sanotuksi, sitä mikä jäi sanomatta ja sitä miltä itsestä tuntuu. Kuunteleminen lähtee siitä, että sulkee oman suunsa ja malttaa olla hiljaa. Ilmeet, eleet ja asennot ilmaisevat toiseen keskittymistä. Myös sanalliset äännähdykset ("hmm", "aha", "joo", "niin...") ja pienet kehotukset ("Kerro vaan lisää", "Jatka vaan") auttavat ihmistä jatkamaan asiansa kertomista.

Erityisen tärkeä kuuntelun taito on niin sanottu aktiivinen kuuntelu. Aktiivinen kuuntelu auttaa ihmistä oman asiansa käsittelyssä niin järjen kuin tunteenkin avulla. Aktiivisessa kuuntelussa juuri kuultu sanoma tarkastetaan palauttamalla viesti takaisin sellaisena kuin sen on ymmärtänyt. Keskeistä on yrittää heijastaa puhujan tunnetta, toiveita tai tarpeita ääneen sanomalla, esimerkiksi: "Vaikutat huolestuneelta?" tai "Olenko tajunnut oikein, että pointtisi on...". Tämän jälkeen toinen vahvistaa tai korjaa esimerkiksi toteamalla: "Niin mä olenkin enkä oikein tiedä miten edetä." tai "Ei, en mä nyt ihan noin sitä tarkoittanut, vaan ehkä ennemminkin että...". Aktiivisen kuuntelun edellytys on, että kaikki tunteet ovat sallittuja (vaikka kaikki tunteiden pohjalta tehdyt teot eivät olekaan). Aktiivisen kuuntelun myötä ihmisen kokee, että hänen tunteensa ja hänet hyväksytään ja että toinen on aidosti kiinnostunut hänen näkökannastaan. Ymmärretyksi tuleminen kokemus on jokaiselle ihmiselle merkityksellistä.

Tunnetaidot

Tunnetaidot tähtäävät ensisijaisesti tunne-elämän tasapainoisuuteen ja henkiseen hyvinvointiin, mutta niistä on paljon apua myös vuorovaikutustilanteissa. Dialogissa ovat erityisen tärkeitä **tunteiden tunnistamisen, ilmaisemisen ja säätelemisen taidot**. Tunteiden tunnistamisessa on kyse siitä, että ihminen tietää, miltä hänestä itsestään tai muista ihmisistä tuntuu.

"Mitä paremmin on perillä siitä, miltä itsestä tuntuu, sitä helpommin pystyy sekä sanattomasti että sanallisesti tunteitaan viestimään."

Dialogissa, jossa ihminen saattaa kuulla omista mielipiteistään hyvinkin poikkeavia näkemyksiä ja havaita omat näkökantansa kyseenalaistetuiksi, tunteita viriää varmasti. Tunteita herää myös silloin, kun joutuu perustelemaan näkemyksiään moneen kertaan ja pohtimaan, muuttaako kantaansa toisen perustelujen pohjalta. Mitä paremmin on perillä siitä, miltä itsestä tuntuu, sitä helpommin pystyy sekä sanattomasti että sanallisesti tunteitaan viestimään.

Omien tunteiden ilmaiseminen minäviestein lisää kohtaamisen aitoutta ja avoimuutta ja ehkäisee tehokkaasti väärinkäsityksiä. Toisten tunteiden tunnistaminen puolestaan helpottaa aktiivisen kuuntelun tilanteissa kuulemaan puhujan sanattomia tunne- ja tarpeviestejä ja tavoittamaan sen, mistä puhujan viestissä perimmiltään on kyse. Tunteiden säätelyssä on kyse kyvystämme vaikuttaa siihen, mitä, kuinka kauan ja kuinka voimakkaasti tunnemme. Voimakkaimmat tunnekuohut hillitsemällä on mahdollista eriyävyyksistä huolimatta pystyä olemaan kiinnostunut toisen mielipiteistä, perustelemaan näkemyksensä ja säilyttämään dialogin kannalta välttämättömän itsestä ja toisesta välittämisen ja huolehtimisen ilmapiiri.

KATSOMUSDIALOGIN TASOT PÄIVÄKODISSA JA KOULUSSA

Silja Lamminmäki-Vartia, *TM, KK, lastentarhanopettaja ja päiväkodin varajohtaja, Solkikujan päiväkot, Vantaan Varhaiskasvatus*
Arniika Kuusisto, *FT, dosentti, yliopistonlehtori, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto*

KASVATTAJAT – VANHEMMAT

Myönteisen ja avoimen vuorovaikutussuhteen rakentaminen vanhempien kanssa on välttämätöntä, jotta sekä kodin arvoja, uskontoa/katsomusta ja perinteitä että kasvatuksen ja opetuksen tavoitteita voidaan tarkastella ja huomioida osana päiväkodin ja koulun arkea ja juhlaa. Päiväkotien VASU- ja EOPS-keskusteluissa on tärkeää ottaa rohkeasti esiin myös kieleen, kulttuuriin ja uskuntoon tai muuhun katsomukseen liittyvät kysymykset. Huoltajille on hyvä myös avata katsomuskasvatuksen tavoitteita ja yleissivistävää merkitystä osana toiminnan kokonaisuutta. (ks. kysymykset huoltajille)

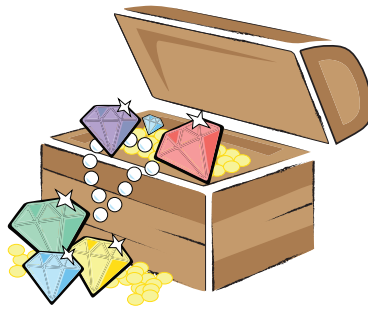
Koulussa vanhemmille on hyvä kertoa koulun katsomusopetuksen tavoitteista. Koulun tehtävä katsomusopetuksen suhteen on yleissivistyksellinen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois vierailuja tai tutustumista uskonnonharjoittamisen tapoihin. Hyvä ohjeistus yhteistyömahdollisuuksiin uskonnollisten yhteisöjen kanssa sekä tähän liittyvään lainsäädäntöön löytyy kirkkohallituksen julkaisusta *Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina*.

" Koulun tehtävä katsomusopetuksen suhteen on yleissivistyksellinen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois vierailuja tai tutustumista uskonnonharjoittamisen tapoihin."

KASVATTAJAT – KASVATTAJAT

Katsomuskasvatukseen ja -opetukseen liittyy edelleen paljon epävarmuutta. Siksi avoin keskustelu sen tavoitteista ja toteuttamisesta sekä yhteinen suunnittelu sekä oman tiimin että koko päiväkodin/ oppilaitoksen tasolla helpottaa ja tukee viime kädessä kaikkien työtä. Tähän liittyvät myös pohdinnat siitä, miten moninaisuus näkyy päiväkodin tai koulun oppimisympäristössä ja kasvatustoiminnassa (esim. tukeeko julisteissa, kirjoissa ja leluissa esiintyvä kuvasto inklusiivista vai kapeaa kuvaa suomalaisuudesta). Entä miten katsomuskasvatuksen tavoitteet otetaan osaksi esiopetuksen erilaisia oppimiskokonaisuuksia?

Koulut ja päiväkodit ovat monikatsomuksellisia ja moniarvoisia työyhteisöjä. Kunnioitus ja avoimuus sekä omien arvojen ja asenteiden tiedostaminen on tärkeää myös työyhteisön tasolla. Jotta katsomussensitiivisyys olisi osa henkilöstön ammatillista osaamista ja katsomuskasvatuksen tavoitteet konkretisoituisivat käytännön työn tasolle, tarvitaan myös pedagogista johtajuutta ja johtajan tukea. Päiväkodin johtajat ja rehtorit ovat yhteisönsä arvo- ja asennevaikuttajia myös katsomuksiin liittyvissä kysymyksissä. Tällä dialogin tasolla voidaan tarkastella myös yhteistyötä paikallisten toimijoiden, kuten seurakuntien kanssa.

KASVATTAJAT – LAPSET

Aikuinen toimii lapsille mallina siitä, miten uskontoihin ja katsomuksiin suhtaudutaan ja miten niistä ja niihin liittyvistä kysymyksistä puhutaan. Se miten lasten elämänskysymyksiin, kuten kuolemaan, liittyvään pohdintaan ja ihmettelyyn reagoidaan, osaltaan joko tukee tai lannistaa lapsen toimijuutta näissä lasta joskus syvästikin askarruttavissa pohdinnoissa. Kunnioitus lapsen esiintuomia katsomuksellisia kysymyksiä kohtaan välittyy usein jo aikuisen äänensävyistä – tai vaikkapa vaivaantuneesta hiljaisuudesta.

On tärkeää tarjota lapsille välineitä uskontoihin ja katsomuksiin liittyvien asioiden tarkasteluun. Arvostava kohtaaminen sekä hyväksyvän, pohdinnan ja kysymykset sallivan ilmapiirin luominen on aikuisten tehtävä. Katsomuskasvatuksessa ja -opetuksessa on helppo hyödyntää kertomuksia, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, vierailuja, vierailijoita sekä lähiympäristön tapahtumia. Päiväkodissa erilaiset aamupiirikeskustelut, pikkutuokiot, kuvakirjat, projektit ja juhlat tarjoavat paljon mahdollisuuksia tuoda katsomuskasvatuksen sisältöjä osaksi kasvatustoimintaa. Samoin koulussa on tärkeää huomata, että katsomuksellisten kysymysten käsittely ei rajoitu pelkästään katsomusaineiden oppitunneille. Katsomukselliset kysymykset ja tapa hahmottaa maailmaa kulkevat oppilaan elämässä jatkuvasti mukana.

"On tärkeää tarjota lapsille välineitä uskontoihin ja katsomuksiin liittyvien asioiden tarkasteluun. Arvostava kohtaaminen sekä hyväksyvän, pohdinnan ja kysymykset sallivan ilmapiirin luominen on aikuisten tehtävä."

LAPSET – LAPSET

Lapsella on oikeus tutustua häntä ympäröivän maailman moninaisuuteen ja oppia ymmärtämään sitä vähä vähältä paremmin. YK:n Lapsen oikeuksien sopimus (1989) tunnustaa lapsen oikeuden omaan kieleen, kulttuuriin, henkiseen, hengelliseen ja moraaliseen kehitykseen sekä uskontoon tai muuhun katsomukseen. Työyhteisössä tai tiimissä voidaan pohtia: Kokevatko lapset, että näistä asioista on päiväkodissa tai koulussa lupa puhua? Saako niitä leikkiä? Uskaltaako kysymyksiä esittää? Heittäytyykö aikuinen mukaan ihmettelyyn ja pohdintaan? Ruokitaanko lasten uteliaisuutta myös tästä aihepiiristä? Onko lapsi hyväksytty omana itsenään, myös katsomuksensa osalta? Tuetaanko myös vähemmistöiden titeettejä vai näyttäytykö joidenkin lasten uskonto vain negatiivien kautta: asioina, joita hän ei saa syödä, nähdä, kuulla tai tehdä? Entä esiintyykö ryhmässä kiusaamista tai syrjintää kulttuuriin tai uskontoon liittyen? Kiusaamiseen ja syrjintään on aina puututtava heti. Aikuisilla tulee olla herkäät tuntosarvet ja syrjintää ja ulossulkemista aktiivisesti ehkäisevä antirasistinen kasvatusto.

Vinkkejä käytäntöön:

1. Monikulttuurinen juhlakalenteri: rakennetaan lapsiryhmän oma monikulttuurinen juhlakalenteri.
2. Eri katsomusten kertomukset ja aihetta käsittelevät kuvakirjat.
3. YK:n Yhteisymmärrysviikon (*UN World Interfaith Harmony Week*) vietto päiväkodissa.
4. Apukysymyksiä huoltajien kanssa käytävään keskusteluun:
  - Mitä juhlia (uskonnollisia, katsomuksellisia tai kulttuurisia) teidän perheessänne vietetään?
    - Miten vietätte ramadanin päättymisjuhlaa, id al Fitr tai uhrijuhlaa, id al Adha (islam)? Diwalia, Holia (hindulaisuus)? Vesakia, Ullambaa (buddhalaisuus)? Hanukkaa tai Purim-juhlaa (juutalaisuus)?
    - Onko suomalainen kalenteri erilaisine juhlineen teille tuttu?
    - Päiväkodissa vietetään suomalaisessa kalenterissa olevia erilaisia vuosikiertoon liittyviä kulttuurisia ja kristilliseen (luterilaisuus) kirkkovuoteen (esim. pyhäinpäivä, joulukuukausi, pääsiäinen) liittyviä juhlia. Miten teillä näitä juhlia vietetään? Millainen sisältö juhlille annetaan?
    - Millaisia juhlien sisältöjä uskonnon perhe antaa erilaisille kalenterivuoden juhlille?
  - Miten toivotte perheellenne tärkeiden juhlien näkyvän päiväkodissa? Olisiko teillä mahdollisuus auttaa juhlien järjestämisessä?
  - Voiko lapsenne osallistua kirkossa järjestettäviin tilaisuuksiin, kuten konsertteihin tai kirkkohetkiin?
  - Mikäli ette halua lapsenne osallistuvan johonkin toimintaan tai tilaisuuteen, miten toivotte asian selitettävän hänelle? Millaista vaihtoehtoista toimintaa toivotte?
  - Millä tavoin lapsenne on kohdannut muita uskontoja, katsomuksia tai kulttuureja aikaisemmin (naapurusto, suku, tuttavaperheet, lomamatkat)? Entä millaisia uskontoon liittyviä keskusteluja kodissanne on käyty?
  - Miten lapsenne kanssa on puhuttu elämän peruskysymyksistä: jumala, syntymä, kuolema, pelot, turvallisuus? Millaisia kokemuksia näistä kysymyksistä lapsella on? Miten kuolemaa on lapselle selitetty? Miten toivotte lapsenne elämäkysymyksiin vastattavan?

KATSOMUSDIALOGIN KYSYMYKSIÄ VARHAISKASVATUKSESSA

Silja Lamminmäki-Vartia, *TM, KK, lastentarhanopettaja ja päiväkodin varajohtaja, Solkikujan päiväkotä, Vantaan Varhaiskasvatus*

Arniika Kuusisto, *FT, dosentti, yliopistonlehtori, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto*

Dialoginen katsomuskasvatus on tärkeää lapsen kulttuurisen osaamisen kehittymiselle

Päiväkotä tarjoaa hyvät puitteet dialogisen katsomuskasvatuksen edistämiseen. Lasten kotikielet sekä perhetaustassa vaikuttavat kulttuurit, uskonnot ja katsomukset nivoutuvat parhaimmillaan luontevasti osaksi varhaiskasvatuksen toimintakenttää ja näkyvät käytännön kasvatustyön tasolla lapsiryhmissä. Päiväkodin ja esiopetuksen työntekijöiden avoin ja myönteinen suhtautuminen perheiden moninaisuuteen antaa hyvän perustan lasten identiteettien rakentumiselle, oppimiselle sekä toimivalle ja luottamukselliselle yhteistyölle vanhempien kanssa. Vain keskinäisen kunnioituksen pohjalle rakennettu varhaiskasvatus voi olla aidosti kieli- ja kulttuuritietoista.

Katsomusdialogeja käydään sekä yksilöiden välillä että suhteessa ympäröivään kulttuuriin. Kun lapsia autetaan ymmärtämään uskonnon merkitystä kulttuurin ja yhteisön perinteiden osana tuetaan samalla Esiopetuksen Opetussuunnitelman (2014) laaja-alaisen osaamisen tavoitteita: lasten kulttuurista osaamista ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan liittämällä katsomuskasvatus luontevasti arkeen, juhliin sekä ajankohtaisiin tapahtumiin, joilla on uskonnollista merkitystä tai joiden taustalla uskonnolliset perinteet vaikuttavat. Lapsia tulee myös rohkaista erilaisten elämäkysymysten pohdintaan ja ihmettelyyn yhdessä toisten kanssa. Samalla vahvistetaan lasten valmiuksia ymmärtää uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää sanastoa. (ks. EOPS 2014: 11, 24-25)

"Vain keskinäisen kunnioituksen pohjalle rakennettu varhaiskasvatus voi olla aidosti kieli- ja kulttuuritietoista."

Katsomussensitiivisyys edistää dialogista katsomuskasvatusta

Jotta dialogisuus ja katsomusten tasa-arvoinen käsittely olisivat aidosti osa varhaiskasvatusta, henkilöstö tarvitsee mahdollisuuksia pohtia ja tiedostaa omia arvojaan ja uskomuksiaan sekä työstää asenteitaan ja ennakkoluulojaan osana omaa työssä kehittymistä ja ammatillista kasvua. Muutoin negatiiviset asenteet saattavat nopeitempöisessä arjessa, usein tiedostamatta, ilmetä ulosulkevinä tai syrjivinä puhe- tai toimintatapoina. Katsomussensitiivisyys eli herkkyys uskontojen ja katsomusten erilaisuuden tunnistamiseen ja hyväksymiseen ilman, että niiden välisiä eroja sivuutetaan tai asetetaan arvojärjestykseen, onkin kasvattajan ammatillisuuden keskeinen osatekijä.

Kasvattajien katsomussensitiivisyyden kehittäminen ja tukeminen rohkaisee heitä tuomaan kasvatustoiminnassa esiin esimerkiksi perinteiden, kuten joulun ja pääsiäisen viettämisen uskonnollisen merkityksen sekä ottamaan lasten elämäkysymykset ja katsomuksiin liittyvät pohdinnat luontevaksi osaksi lapsiryhmän toimintaa. Katsomussensitiivisyys luo siis edellytyksiä dialogisuuden toteutumiselle: lapsi voi ilmaista itseään myös katsomuksellisten kysymysten äärellä luottaen siihen, että hänen ajatuksiaan ja perinteitään arvostetaan ja kunnioitetaan.

Varhaiskasvatuksen työntekijän ei tarvitse olla uskontojen moniosaaja voidakseen toteuttaa dialogista katsomuskasvatusta. Ammatillinen työote, jossa tiedostetaan katsomuskasvatukseen liittyvät tavoitteet osana toiminnan kokonaisuutta sekä myönteinen asenne jokaisen perheen kulttuuria ja katsomusta ja näistä rakentuvaa lapsiryhmän moninaisuutta kohtaan, riittävät pitkälle.

MURROSikäiset katsomuksista keskustelemassa

Anuleena Kimanen,

*FT, uskonnon ja historian lehtori, Tapiolan koulu, katsomusaineiden konsultoiva opettaja,
Espoon kaupunki, tohtoritutkija, Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto*

Kun suunnittelee katsomusdialogiopetusta nuorille, on otettava huomioon muutamia erityispiirteitä. Käsittelem tässä joitain näkökohtia, jotka liittyvät dialogimenetelmien käyttöön yläasteikäisten kanssa, mutta jotka todennäköisesti liittyvät myös nuorempien oppilaiden ja lukiolaisten kanssa työskentelyyn.

Katsomusdialogiopetus tukee oppimista ja ihmisenä kasvamista

Eri tavalla uskovien kohtaamisen ottaminen osaksi opetusta on osoittautunut hyvin mielekkääksi. Toteuttamassamme dialogiprojektissa Espoossa oppilaat kokivat, että dialogitunnit auttoivat oppimaan asioita ja muuttamaan asenteita. He myös kokivat saaneensa itsevarmuutta erilaisten ihmisten kohtaamiseen. Tunnit siis tarjosivat käytännönläheisyyttä ja vaihtelevuutta opiskeluun.

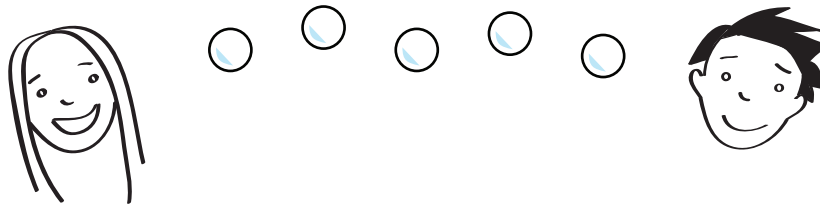
Katsomusdialogi näyttää ehkä luontevimmin liittyvän vieraiden uskontojen opiskeluun, jota laajimmin ja systemaattisimmin tapahtuu vuosiluokilla 7–9. Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, että dialogin tarvetta ei välttämättä ole vain uskontojen ja katsomusten välillä, vaan myös saman uskonnon sisällä. Erityisesti näyttää siltä, että uskovien ja uskonnottomien nuorten on vaikea ymmärtää toistensa katsomuksia. Tämä voi tulla esiin esimerkiksi kun opiskellaan pyhään kirjaan tai oman uskonnon oppeihin liittyviä asioita.

"Kannattaa kuitenkin ottaa huomioon, että dialogin tarvetta ei välttämättä ole vain uskontojen ja katsomusten välillä, vaan myös saman uskonnon sisällä.."

Katsomusdialogitaitojen kehittyminen vaatii aikaa, luottamuksellisuutta ja positiivisia kokemuksia

Asenteet eivät muutu eivätkä taidot kehity kovin pitkälle yhdessä muutaman tunnin jaksossa. Voikin olla järkevää jakaa katsomusdialogin tavoitteita useammalle vuosiluokalle. Seitsemäsluokkalaisten ajattelu on usein vielä varsin konkreettisella tasolla. Vaikka heillekin on hyvä tarjota avaimia kriittiseen ajatteluun, jotain varmasti menee hukkaan, ellei uutta tilaisuutta tarjota vielä yhdeksännelläkin luokalla.

Dialogiopetukseen saattaa liittyä erilaisia asioita, jotka aiheuttavat murrosikäisille pelkoa ja epävarmuutta. He eivät ehkä halua vaikuttaa toisten silmissä tietämättömiltä tai erilaisilta kuin muut. Oppilaiden pitäisikin saada valita, mitä he kertovat omasta vakaumuksestaan ja kenelle. Dialogin harjoittelu pienissä ryhmissä, jotka oppilaat saavat itse valita, voi auttaa. Kysymysten tekemisessä voi olla hyväksi, jos saa kysyä nimettömänä – silloin tosin opettajan tulee etukäteen huolehtia siitä, että kysymykset ovat asiallisia.

Nuoret myös kokevat dialogitilanteen helpommaksi ja rentoutuneemmaksi, jos dialogin osapuolena on toinen nuori tai nuori aikuinen. Toisaalta nuoretkin voi saada kertomaan omasta vakaumuksestaan ja omista kokemuksistaan, jos ilmapiiriä lämmitetään ensin, jos he saavat esimerkin avoimuudesta tai jos luottamuksellisuudesta tehdään sopimus. Turvallisuuden rakentaminen on siis keskeinen edellytys dialogiopetukselle.

"Turvallisuuden rakentaminen on keskeinen edellytys dialogiopetukselle."

Murrosikäisten ajattelu on usein melko mustavalkoista. Tutkimuksemme mukaan osa nuorista ajattelee, että uskontojen ja katsomusten välejä leimaa konflikti ja että eri tavalla uskovista on luonnollista ajatella, että he ovat väärässä. Jotkut pitävät siksi dialogirytyksiä turhina ja epäonnistumaan tuomittuina. Dialogiopetuksen motivoimiseksi voi siis olla hyvä käyttää kuva- ja uutismateriaalia tapauksista, joissa uskonnot tai katsomukset työskentelevät yhdessä rauhan puolesta tai syrjintää vastaan.

Ei voi liikaa korostaa niitä taitoja, joita katsomusten välinen kohtaaminen ja vuoropuhelu voivat tarjota nuorille jo tulevaa työelämääkin ajatellen. Joka tapauksessa nuori tarvitsee kykyä kysyä hyviä kysymyksiä navigoidessaan tiedotusvälineiden ja sosiaalisen median tarjoaman kuvaston keskellä. Katsomusten välisyys tarjoaakin mahdollisuuksia hyödyntää työelämää tutustumista tai ilmiöpohjaista oppimista alueina, joihin katsomusaineopiskelu voi liittyä.

LUE LISÄÄ!

Dialogisuus

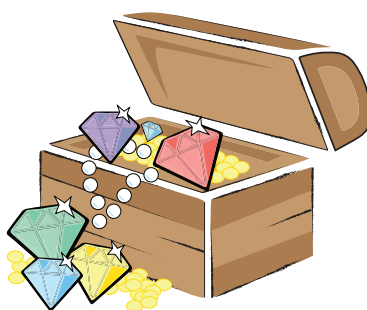
- Bahtin, M. 1991. *Dostojevskin poetiikan ongelmia*. Suom. Paula Nieminen & Tapani Laine. Helsinki: Orient Express
- Buber, M. 1993. *Minä ja Sinä*. Suom. Jukka Pietilä. Porvoo: WSOY
- Freire, P. 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Suom. J. Kuortti. Tampere: Vastapaino.
- Isaacs, W. 2001. *Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito*. Suom. Maarit Tillman. Jyväskylä: Kauppakaari
- Huttunen, R. *Dialogiopetuksen filosofia*. Tiedepolitiikka 20/1995.

Tunne- ja vuorovaikutustaidot

- Adams, L. 1999. *Ole paras itsesi*. Jyväskylä: LK-kirjat.
- Durlak, J., Weissberg, R., Dymnicki, A., Taylor, R. & Schellinger, K. 2011. *The impact on enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions*. Child Development 82 (1), 405–432.
- Gordon, T. 2006. *Toimiva koulu*. Suom. M. Savolainen. Jyväskylä: Gummerus.
- Guerra, N.G. & Bradshaw, C.P. 2008. *Linking the prevention of problem behaviors and positive youth development: Core competencies for positive youth development and risk prevention*. New directions for child and adolescent development, 122, 1–17.
- Kokkonen, M. 2005. *Sosioemotionaaliset taidot opettajan pääomana*. Teoksessa L. Kannas & H. Tyrväinen (toim.) *Virikkeitä terveystiedon opetukseen*. Jyväskylän yliopisto, Terveyden edistämisen tutkimuskeskuksen julkaisuja 3, 67–77.
- Kokkonen, M. 2010. *Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kokkonen, M. & Klemola, U. 2013. *Liikunta tunne- ja ihmissuhdetaitojen oppimisen välineenä*. Teoksessa T. Jaakkola, J. Liukkonen & A. Sääkslahti (toim.) *Liikuntapedagogiikka*, Jyväskylä, PS-kustannus, 204-235.
- Pruuki, L. 2008. *Kysymysten tekemisen, kuuntelun ja keskustelun taito*. Teoksessa H. Aaltonen, L. Pruuki & P. Saarinen (toim.) *Rippikoulun käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja
- Pruuki, L. 2008. *Ilo opettaa: tietoa, taitoa ja työkaluja*. Helsinki: Edita
- Saarinen, M. & Kokkonen, M. 2003. *Tunneily. Kohti KOKOnaista elämää*. Juva: WS Bookwell.
- Virtanen, M. 2013. *Opettajan emotionaalinen kompetenssi. Tutkimus luokanopettajien ja luokanopettajaksi opiskelevien tunneälytaidoista ja niiden tärkeydestä*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja.

Katsomusdialogi varhaiskasvatuksessa ja koulussa

Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J.(toim.) 2008. *Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä*. Lasten keskus: Helsinki.

Kuusisto, A. & Lamminmäki-Vartia, S. 2010. *Moniuskontoinen päiväkoti – ongelma vai voimavara?* Teoksessa Jääskeläinen, K. (toim.) *Väkivallalla et tahdo hallita. Puheenvuoroja lapsiin kohdistuvasta väkivallasta uskontonäkökulmasta*. Helsinki: Kirkkohallitus, 99–118.

Ubani, M. & Poulter, S. & Kallioniemi, A. (toim.) 2015. *Uskonto lapsuuden kulttuureissa*. Helsinki: Lasten Keskus, 127–176.

Lapsen oikeus pyhään – julistus (2009). [http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/uskot - resa/uskontojen edustajat puolustavat lapsen oikeutta uskontokasvatukseen/](http://www.ekumenia.fi/sen_toimii/uskot_-_resa/uskontojen_edustajat_puolustavat_lapsen_oikeutta_uskontokasvatukseen/)

Moate, J. *Dialogic Space and Religious Education*. Teoksessa *Kasvatus ja aika* 2011/4.

Ubani, M., Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) 2010. *Kokonaisvaltainen kasvatus, lapsi ja uskonto*. Helsinki: Lasten Keskus

YK:n lapsen oikeuksien sopimus 1989. http://www.lapsiasia.fi/lapsen_oikeudet

Kotka, R.M. (2007) *Kaiken maailman juhlat*. Juhlia, leikkejä ja askartelua lapsille. Pieni Karhu.

Korolainen, T., Tulusto, R., Hurme, M. (2014) *Lasten oma vuosikirja*. Lasten Keskus.

Lamminmäki-Vartia, S. & Kuusisto, A. (2015). *Päiväkodin johtaja katsomussensitiivistä varhaiskasvatusyhteisöä rakentamassa*. Teoksessa *Uskonto lapsuuden kulttuureissa* (2015) Ubani, M. & Poulter, S. & Kallioniemi, A. (toim.). Lasten Keskus.

Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina. Kirkkohallitus. 2015. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E3ED98CE097C94E6C2257EDD00483BF5/\\$FILE/4koria_10_2015.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E3ED98CE097C94E6C2257EDD00483BF5/$FILE/4koria_10_2015.pdf)

Eri katsomusten kertomukset ja aihetta käsittelevät kuvakirjat.

Luetaan ryhmässä kuvakirjoja ja -kertomuksia.

Kuusisto, A. (2009) *Homma hanskassa! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena*. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2009:3.

Issakainen, T. & Rahkonen, P. (2010) *Atte ja Anna – meidän ja muiden uskonnot*. Lasten Keskus.

Lehtinen, I. & Kuukka, I. (toim.) (2000) *Oikeat vaakakupit. Kertomuksia kristinuskon, islamin ja juutalaisuuden piiristä*. Lasten Keskus.

Petra – kuvakirjat: Hatunen, E. & Härmälä, A. *Petra löytää Petran* (islamin aqiqa-juhla) (2007), *Petra Buddhan poluilla* (2007), *Petra tanssii* (2006), *Petra ja revontulet* (2008). DramaForum.

Bahnaan, E-L., Musse, A. (käänt.) Yusuf Mubarak, Y., Kwizera, A. (kuv.) (2014) *Hattukauppias ja muita tarinoita Somaliasta*. Suomi-Somalia Seura.

Parland, M., Reichstein, A. (kuvitus). Hirvikorpi, S. (suom.). (2015) *Kun kuu nauroi ja muita maassamme kerrottuja satuja*. Schildts & Söderströms.

ks. myös *Lastenkulttuurin vinkkari – sivusto* <http://karivaijarvi.blogspot.fi/>

Linkkejä opetuksen tueksi

Uskonnonopetus.fi: Vinkkejä ja materiaaleja taitolähtöiseen uskonnon opetukseen: <http://www.uskonnonopetus.fi>

Tutustutaan kertomukseen Nooan arkista tai Kultaiseen sääntöön eri uskonnoissa, ks. aiheesta esimerkiksi: <http://www.yhteisymmarrysviikko.fi> ja http://www.evl-slk.fi/lehdet/pikkuvaki/tukea_varhaiskasvatuksen_uskonto- ja_katsomuskasvatukseen_-liite_2015

Espoo.fi: Askelia katsomusdialogiin -opettajan materiaali: <http://www.slideshare.net/Askeliakatsomusdialogiin/askelia-katsomusdialogiin-2>

Anuleena Kimasen kirjoituksia katsomusdialogista koulussa: <http://opettajaatutkituttaa.blogspot.fi/search/label/katsomusdialogi>

Kokoelma katsomusdialogiopetukseen sopivia linkkejä: <https://www.diigo.com/user/anuleena/katsomusdialogi>

Tietoa monikulttuurisuudesta: <http://monikulttuurisetperheet.net/>

Normit nurin! -nettijulkaisu <http://normit.fi/wp-content/uploads/2013/06/AlaOletaNormitnurin.pdf>

Astu askel eteenpäin -harjoitus verkossa: <http://abc.rauhankasvatus.fi/?q=node/76>

Monikulttuurinen juhlakalenteri: <http://www.juhlakalenteri.fi>

Koulutuksia

Nuorten keskus: Gordonin Toimivat ihmissuhteet -kurssiperheen koulutukset mm. Toimiva koulu ja Nuisku, nuorten ihmissuhdetaitojen kurssi www.nuortenkeskus.fi/fi/valineita/koulutus/

Suomen Lions -liitty ry: Lions Quest. elämisen taitoja <http://www.lionsquest.fi/>

Uskonnonopetus.fi: UPEAT Uskonnonpedagogisen asiantuntijuuden koulutusta opetussuunnitelmaan liittyvistä teemoista <http://www.uskonnonopetus.fi/upeat>

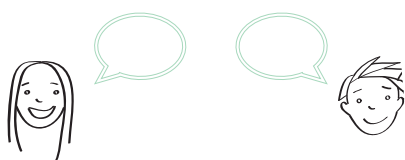

DIALOGISEN TYÖSKENTELYN KULKU

Käytä dialogisuus -työskentelyssä aina samaa toimintamallia. Samanlaisena pysyvä rakenne helpottaa oppilaiden toiminnanohjausta ja vähentää ohjeistukseen käytettävää aikaa, sekä muistuttaa dialogisuuden keskeisistä periaatteista.

1 YHTEINEN ALOITUS

Tavoitteiden ilmaisu: Käydään läpi mitä taitoja tänään harjoitellaan

1

2 VIRITTÄYTYMINEN

Sanotaan kaikille niille, joiden kanssa työskennellään "minä näen sinut, sinä näet minut" katsoen toista silmiin. Koko ryhmän kanssa yhdessä, voidaan kokoontua aluksi piiriin ja sanoa nämä sanat vierustovereille ja sitten vielä yhdessä yhteen ääneen kaikille.

2

3 TYÖSKENTELY

Opettaja valitsee tehtäväpankista työskentelyn. Käydään läpi työskentelyn ohjeet ja vielä tavoitteet uudestaan tarvittaessa. Tehdään harjoitus tai harjoitukset. Puretaan tehtävä tai kootaan se harjoituksesta riippuen ennen yhteistä lopetusta.

3

4

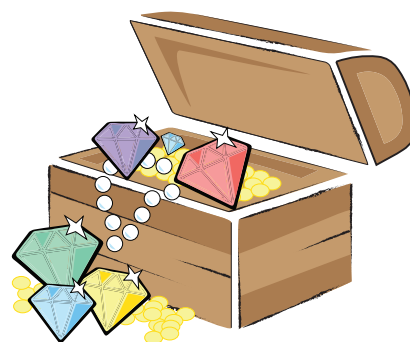
4 YHTEINEN KOONTI

Sanotaan niille, joiden kanssa työskenneltiin: "Kiitos, että olit läsnä. Minä kuuntelin sinua ja sinä kuuntelit minua."

5 ARVIOINTI

Jokainen, joka on ollut mukana työskentelyssä ja harjoitellut tavoiteltavaa taitoa, saa taitoon liittyvän timantin ja voi laittaa sen omaan aarrearkkuunsa. Käydään keskustelua siitä, missä onnistuttiin ja mitä asioita pitää vielä harjoitella.

5

DIALOGISUUS JA KULTTUURIEN VÄLINEN KOHTAAMINEN

DIALOGIN EDISTÄMISEN PERIAATTEITA

Noudatan yhteisiä sääntöjä, jotta meillä kaikilla olisi turvallista olla. Kohtelen muita hyvin.

Hyväksyn, että olemme erilaisia. Jokaisella on oikeus olla olemassa sellaisena kuin hän on.

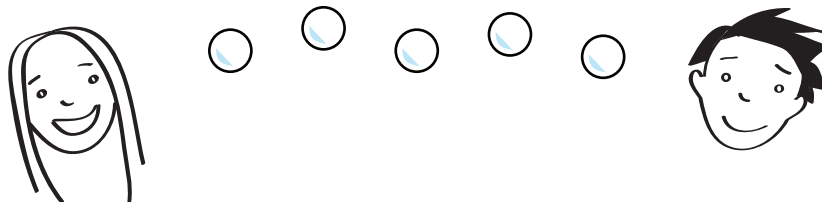
Pidän tärkeänä toisia ihmisiä ja heidän ajatuksiaan, vaikken olisi kaikesta samaa mieltä. Haluan ymmärtää, mitä toinen ajattelee ja miksi hän ajattelee näin.

En jää dialogin ulkopuolelle. Osallistun omalla tavallani, esimerkiksi puhumalla, liikehtimällä, toimimalla tai ajattelemalla.

Maltan pohtia asiaa hetken ennen kuin ilmaisen mielipiteen.

1. MINÄ DIALOGIN OSAPUOLENA

"Dialogi alkaa aina ihmisestä itsestään.
Jokaisen on työskenneltävä itsensä kanssa".

Heikkilä & Heikkilä, 2001

TAVOITTEET

Hahmotamme omien ja toisten temperamentti- ja arvojen ja unelmien merkitystä dialogissa. Ymmärrämme näiden taustatekijöiden vaikuttavan ihmisten tapoihin toimia dialogissa hyvinkin eri tavoin. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, mitä dialogissa tapahtuu ja miten dialogi etenee.

TARVIKKEET

Minä dialogin osapuolena (liite 1), Millainen minä olen? (liite 2), Sydämet (liite 3), Pilvet (liite 4)

ITSENÄINEN TYÖSKENTELY

Työskentelyssä käytetään Minä dialogin osapuolena -monistetta. Ohjeistetaan oppilaita piirtämään monisteen keskelle kuva heistä itsestään. Monisteen laatikot täytetään:

- **Sydämiin kirjoitetaan ja piirretään** sellaisia asioita, jotka ovat itselle tärkeitä ja jotka voi kertoa myös muille. Sydämet liimataan ketjuksi Mikä on minulle tärkeää -laatikkoon.
- **Juuret-laatikkoon kirjoitetaan** jotain itselle läheisistä ihmisistä, kodin tärkeistä asioista ja tavaroista, kotimaasta ja uskonnosta. Kodin uskonnosta tai katsomuksesta voi ohjeistaa oppilaita kysymään vanhemmilta. Juuret-laatikkoon voi myös etsiä näihin asioihin liittyviä kuvia ja teipata ne ketjuna kiinni Juuret-laatikkoon.
- **Millainen minä olen? -monisteen kuvauksista poimitaan** sellaisia, jotka sopivat itsen. Ne leikataan irti ja liimaan Millainen minä olen? -laatikkoon.
- **Pilviin kirjoitetaan tai piirretään** sellaisia haaveita ja unelmia, jotka haluaa tai voi kertoa muille. Pilvet liimataan ketjuksi Mistä unelmoin? -laatikkoon.

ESI- JA ALKUOPETUKSESSA

Oma työskentely toteutetaan kuvien kautta ja aikuisten avustuksella.

- Piirretään omakuva
- Piirretään itselle tärkeitä asioita (arvot)
- Piirretään itselle läheisiä ihmisiä ja asioita (juuret)
- Millainen minä olen -työskentely toteutetaan aikuisten avustuksella. Voidaan myös antaa ryhmäläisten kertoa toisistaan positiivisia asioita, jotka aikuiset kirjaavat ylös.
- Pilviin piirretään oma unelma.

YHTEINEN TYÖSKENTELY JA KOONTI

Kiinnitetään täytetyt monisteet luokan seinälle näyttelyksi. Katsellaan näyttely läpi. Kokoonnutaan piiriin istumaan ja pohditaan yhdessä:

- Mitä yhteistä meillä on? Missä olemme erilaisia?
- Miksi on hyvä asia, että olemme kaikki hieman erilaisia?
- Mitä hankaluuksia erilaisuudesta voi seurata?
- Mitkä asiat auttavat työskentelemään yhdessä erilaisuudesta huolimatta?

VAIHTOEHTOINEN TYÖSKENTELY

Suunnitellaan pienissä ryhmissä kuvitteellinen henkilö. Leikellään lehdistä kuvia tukemaan ajatusta tuosta henkilöstä. Kukin ryhmä rakentaa siis kertomuksen henkilöstä: kuka hän on, mitä hän pitää tärkeänä, mistä hän unelmoi, kuka hänestä pitää huolta, millainen hänen perheensä on, mihin he uskovat ja missä he asuvat. Kuvitteelliset persoonat voivat myös käydä dialogia jostain oppilaita kiinnostavasta teemasta. Tehtävää voi viedä vielä pidemmälle siten, että ryhmissä samalle persoonalle kehitetään uusi kertomus. Näin ymmärretään, että ulkoisia asioita seuraamalla on vaikea oikeasti tietää, mitä henkilön elämässä tapahtuu tai millainen hän on. Juuri siksi tarvitsemme dialogia.

VINKKI

Suomen mielenterveysseuran hauskojen Toteemieläinten avulla voidaan syventää työskentelyä yksilöllisten ominaispiirteiden ja vahvuuksien parissa. <http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/toteemieläimet>

Voitte syventää arvokeskustelua kokoamalla ryhmälle tärkeitä arvoja joko luokan taululle tai hyödyntäkää pilvipalveluita ja kerätkää asiat mobiililaitteilla sanapilveen (esim. Answergarden tai PollEverywhere). Keskustelkaa yhdessä. Voitte vielä poimia viisi yleisintä arvoa allekkain ja äänestää, mikä on luokan mielestä esiin nousseiden arvojen järjestys. Tässäkin voitte äänestää viittaamalla tai hyödyntää pilvipalveluita (esim. Socratic & PollEverywhere). Vanhempien oppilaiden kanssa voidaan jaotella arvot itseisarvoihin ja välinearvoihin, ja pohtia niiden eroja.

2. KOHTAAMISIA: MULLA ON TAPANA

"Dialogi ei edellytä identiteettien samuutta, samanlaista ajattelua tai samanlaisia arvoja."

Huttunen, 1995

TAVOITTEET

Huomaamme arkisten tapojemme luovan ympärillemme toimintakulttuurin, jota helposti pidämme itsestään selvänä ja normaalina. Opimme huomaamaan, miten toisen itsestään selvät ja normaalit tavat voivat poiketa omistamme. Opimme, miten tärkeää on nähdä myös toisten tavat normaaleina ja tavallisina.

TARVIKKEET

Päivittäisiä asioita (liite 5)

TYÖSKENTELY

- Työskentely aloitetaan listaamalla omasta päivärytmistä asioita, joita tekee päivittäin tai usein. Näitä voidaan koota yhteisesti tai käyttää valmiista teemapohjaa (Päivittäisiä asioita, liite 5).
- Tämän jälkeen luokka jaetaan pienryhmiin. Valitaan yksi valmiista teemoista pöydälle. Jokainen ryhmäläinen jatkaa vuorollaan lausetta "Mulla on tapana..." liittyen pöydällä olevaan teemaan. Esimerkiksi:

Teemasta syöminen: "Mulla on tapana... syödä aamuisin muroja."

Teemasta liikkuminen: "Mulla on tapana... tulla fillarilla kouluun."

- Kun joku kertoo, mitä hänellä on tapana tehdä, muut pienryhmän jäsenet näyttävät sovitulla merkeillä, onko tapa heidän mielestään outo vai tuttu. Tässä voi käyttää vaikkapa viittomakielisiä o- ja t -kirjaimia.

YHTEINEN KOONTI

Kokoonnutaan yhteiseen piiriin ja keskustellaan seuraavista teemoista:

- Miltä tuntui kertoa omista tavoista?
- Miltä tuntui kuunnella toisten tapoja?
- Miltä tuntui arvioida toisten tavat tutuiksi tai oudoiksi?
- Mahtoiko jokin tapa jäädä sanomatta siksi, että se olisi ollut liian outo muiden mielestä?
- Mitä huomasit omista tai toisten tavoista?
- Kenellä on oikeus määrittää tavat oikeiksi tai vääriksi?

Jos haluaa viedä Mulla on tapana -harjoitusta eteenpäin, laajenna se koskemaan myös edellisiä sukupolvia. Mieti miten omilla vanhemmillasi on tapana toimia? Tiedätkö miten omat isovanhempasi toimivat tai millaisia tapoja heillä on ollut?

Harjoitusta voi laajentaa myös jakamalla omia kokemuksia kulttuurien välisistä kohtaamisista. Oletko käynyt Suomen rajojen ulkopuolella? Oletko tehnyt siellä havaintoja muualla asuvien erilaista tavoista? Entä eri puolilla Suomea?

DIALOGITAITOT JA RISTIRIITOJEN KÄSITTELY

1. VUOROVAIKUTUSTAITOT

Ilmaisen ajatuksiani sanallisesti ja kehollisesti.

Kuuntelen toista eläytyen ja kannustaen.

Kysyn lisää, jos en ymmärrä tai ole varma siitä, mitä toinen tarkoittaa.

Selitän, miksi ajattelen niin kuin ajattelen tai teen mitä teen.

2. TUNNETAITOT

Tunnistan omia ja muiden tunteita ja kehollisia viestejä.

Viestin tunteistani eri tavoin, kuten sanallisesti, kehollisesti, kuvallisesti ja eri medioiden välityksellä.

Vaikutan siihen, mitä, kuinka kauan ja kuinka voimakkaasti tunnen.

3. TIMANTIT TUTUKSI!

"Tunne- ja vuorovaikutustaitoja voi oppia!"

TAVOITTEET

Tutustumme dialogitaitoihin ja niihin liittyviin tehtävämateriaaleihin toiminnallisesti.

TARVIKKEET

Kaikki timantit (jokaiselle oppilaalle yksi jokaista). Timanttien selitykset heijastetaan luokan seinälle tai jaetaan ryhmille.

TYÖSKENTELY

Työskennellään pareittain tai kolmen hengen ryhmissä. Ryhmät miettivät jokaisen taidon kohdalta yhden esimerkkitilanteen, jossa joku henkilö epäonnistuu kyseisessä taidossa. Tämän jälkeen he miettivät saman tilanteen uudestaan siten, että kyseinen henkilö onnistuu hyvin kyseisessä taidossa. Jokainen ryhmä tekee yhdestä keksimästään esimerkistä näytelmän. Opettaja päättää, minkä taidon kukin esittää, jotta saadaan kaikki taidot esiteltyä.

Pienten oppilaiden kanssa voidaan käydä taidot yhdessä läpi. Harjoituksen voi jakaa kahteen kertaan siten, että ensimmäisellä kerralla tarkastellaan vuorovaikutustaitotimantteja ja toisella kerralla tunnetaitotimantteja.

YHTEINEN KOONTI

Ryhmät esittävät näytelmänsä muille. Muut arvaavat mikä taito oli kyseessä. Kun joku arvaa oikein, kaikki saavat kyseisen timantin omaan aarrearkkuunsa.

Jutellaan yhdessä siitä, mitä hyötyä näiden taitojen harjoittelusta voisi olla.

4. OVI

"Dialoginen suhde ei vaadi puhetta.
Toisen voi kohdata myös ilman sanoja."

TAVOITTEET

Opimme ilmaisemaan ajatuksiamme ja tunteitamme kehollisesti. Opimme tunnistamaan muiden keho-
lista viestintää.

TYÖSKENTELY

Oppilaat jaetaan neljän hengen ryhmiin. Kaksi ryhmäläistä eli tunnistajat menevät oven ulkopuolelle ja kaksi ryhmäläistä eli ilmaisijat jäävät luokkaan.

Opettaja näyttää lapulta tai kertoo kunkin ryhmän "ilmaisijoille" viestin, jota heidän tulee yrittää ilmaista kehollaan ja ilmeillään pian oven takaa tuleville "tunnistajille" – ilman sanoja. Jokainen ryhmä esittää yhden tilanteen. Muut ryhmät katsovat ja tarkkailevat tilannetta. He yrittävät päätellä, mikä on se viesti, jota "ilmaisijat" pyrkivät välittämään.

Ovi avataan. "Tunnistajat" astuvat sisäpuolelle ja jäävät ihan oven viereen. Sisäpuolella olijat esittävät heille annettua viestiä kehollisesti, ilman sanoja. "Tunnistajat" reagoivat viestiin myös kehollisesti sen mukaan, millaisen reaktion viesti heissä herättää.

Ilmaisijoiden viestit:

1. Ette saa tulla tänne! (vihainen)
2. Tulkaa tänne, täällä on hauskaa! Olisi kivaa, jos täällä olisi paljon porukkaa! (iloinen)
3. Tulkaa tänne ostamaan näitä tavaroita! (tavoitteena hyötyä ja saada muut ostamaan tavaroita)
4. Ihan sama tuletteko tänne vai ette. (välinpitämätön)
5. Ihana nähdä juuri teidät! Olen odottanut teidät! (ilahtunut, helpottunut)

YHTEINEN KOONTI

Keskustellaan piirissä:

- Miltä tuntui olla eri rooleissa?
- Mikä oli vaikeaa, kun ei saanutkaan käyttää sanoja?
- Miten ulkopuolella olijat tulkitsivat viestin?
- Mitkä viesteistä olivat sellaisia, jotka tuntuivat hyvältä tai joista olisi voinut vielä jutella lisää?

5. ELÄYTYVÄ KUUNTELU

"Dialogia voi edistää kuuntelemalla toista niin,
että hän haluaa puhua."

TAVOITTEET

Opimme kuuntelemaan tarkkaavaisesti ja ilmaisemaan kiinnostusta kehollisesti.

TARVIKKEET

Oppiaineeseen tai oppitunnin teemaan liittyviä kuvia.

TYÖSKENTELY, VAIHTOEHTO 1

Keskustellaan pareittain niin, että toinen on puhuja ja toinen sanaton. Sovitaan, kumpi toimii ensin puhujana ja kumpi sanattomana.

Puhuja valitsee yhden kuvan ja kertoo, mitä siinä tapahtuu ja mitä hänelle tulee kuvasta mieleen. Puheen sisältöä ei tarvitse suunnitella tarkkaan. Puhuva oppilas saa käyttää sanoja vapaasti ja kertoa mitä ajattelee. Sanaton oppilas ei puhu mitään, vaan pyrkii ilmaisemaan itseään kehollaan ja ilmeillään. Sanattoman tehtävänä on välittää ilman sanoja joku seuraavista opettajan antamista kehoviesteistä:

Sanattoman oppilaan kehoviestit:

1. Minua ei kiinnosta yhtään, mitä puhut.

Kun tätä on jatkunut hetken, opettaja keskeyttää tilanteen ja antaa sanattomalle uuden kehoviestin. Puhuja voi kertoa samoja asioita kuin edellisellä kerralla tai jatkaa siitä mihin jäi.

2. Olen todella kiinnostunut siitä, mitä sanot, kerro lisää!

Hetken kuluttua opettaja keskeyttää harjoituksen ja vaihtaa puhujan ja sanattoman roolit. Äsken äänessä ollut kuuntelee vuorostaan. Vaihtoehtoisesti voit tehdä parinvaihdon jo heti ensimmäisen viestin kohdalla, jotta molemmat saavat ensin kokeilla, miltä tuntuu, kun toista ei kiinnosta, ennen kuin mennään toisen viestin kokemukseen kiinnostuksesta.

TYÖSKENTELY, VAIHTOEHTO 2

Saman harjoituksen voi tehdä myös käyttäen sanallista viestintää.

Sanallinen ilmaisu:

Kuuntelija reagoi kertomukseen siten, että

1. ei kuuntele vaan höpöttelee päälle omia asioitaan
2. kuuntelee kiinnostuneesti ja ilmaisee myös sanallisesti, että on kiinnostunut siitä, mitä toinen kertoo

TYÖSKENTELY, VAIHTOEHTO 3

Yhdistä harjoitukseen Rohkaisevan kysymisen kortit (liite 12).

YHTEINEN KOONTI

Kokoonnutaan yhteiseen piiriin. Opettaja voi vielä pyytää kaikkia osoittamaan hänelle kiinnostunutta kuuntelemalla hiljaa, kun hän puhuu. Jutellaan yhdessä siitä,

- Miltä tuntui, kun toinen ei ollut kiinnostunut tai kun hän oli kiinnostunut?
- Miten toisen eleet vaikuttivat omaan puheeseen ja toimintaan?
- Mitä voi tehdä tilanteessa, jossa haluaisi kertoa jotain, mutta toinen ei näytä kuuntelevan?

Vanhempien oppilaiden kanssa samaan harjoitukseen voi yhdistää sekä sanattomat että sanalliset vaiheet. Tutkimusten mukaan sanaton viestintä on tehokkaampaa kuin sanallinen. Voitte myös jutella siitä, mikä on mielestänne tehokkain tapa välittää viesti.

6. PAPUKAIJAT

"Keskittynyt kuunteleminen vaatii taitoa hiljentää omat ajatukset ja herkkyyttä aidosti kuunnella mitä toinen sanoo sen sijaan, että etsisi tukea omille mielikuvilleen."

TAVOITTEET

Opimme yhdistelemään opiskeltavia asioita toisiinsa, kertomaan kertomuksia ja kuuntelemaan, mitä toinen sanoo. Huomaamme, miten eri tavalla tulkitsemme ja yhdistelemme asioita mielessämme.

TARVIKKEET

Oppitunnin teemaan liittyviä kuvia ja sanoja irrallisina paperilappuina, esimerkiksi Sanakortit (liite 17).

TYÖSKENTELY

Työskennellään pareittain. Molemmat valitsevat pinosta yksi tai kaksi kuvaa ja saman verran sanoja. Parilla on maksimissaan siis yhteensä neljä kuvaa ja neljä sanaa. Näistä aletaan rakentaa yhteistä kertomusta laittamalla kuvia ja sanoja peräkkäin tai limittäin. Tarinan rakentamisen aikana ei saa puhua mitään.

Kun kuvasarja on valmis, ensimmäinen parista aloittaa kertomisen. Hän kertoo, mitä hänen mielestään kuvasarjassa tapahtuu. Toinen kuuntelee kertomuksen. Kuuntelemisen jälkeen hän toimii papukaijana eli yrittää toistaa sen, mitä toinen on äsken sanonut. Jos kertoja on tarkoittanut jotain muuta, hän voi korjata ja tarkentaa asiaa.

Sitten vaihdetaan rooleja. Äskeinen papukaija saa nyt kertoa oman tarinansa ja toinen toimii papukaijana. Harjoitus voidaan tehdä uudestaan uusilla kuvilla ja sanoilla.

ESI- JA ALKUOPETUKSESSA

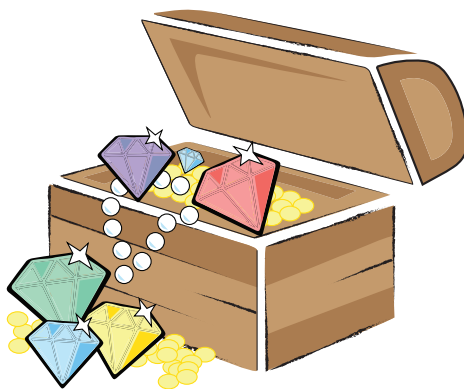
Papukaijatyöskentely voidaan toteuttaa esi- ja alkuopetuksessa pelkillä kuvilla ilman sanalappuja.

YHTEINEN KOONTI

Keskustellaan piirissä

- Mikä mahtoi olla harjoituksen tarkoitus?
- Miltä tuntui toistaa se, mitä toinen sanoi?
- Mitä koit kuullessasi toisen version tarinasta?
- Millaisia keskustelusääntöjä laatisitte tämän harjoituksen pohjalta?

Vaihtelemalla kuvitusta ja sanoja työskentelyssä voit ohjata opiskelijoita käsittelemään haluamaasi sisältöä. Samalla voit vaikuttaa vaativuustasoon.

7. TUNNISTA REAKTIOSI!

"Omien välittömien reaktioiden tunnistaminen auttaa luomaan parempia dialogitilanteita."

TAVOITTEET

Tarkastelemme omia ja muiden välittömiä tunnereaktioita erilaisiin tilanteisiin. Opettelemme huomaamaan, miten eri tavalla eri ihmiset kokevat samoja asioita. Opettelemme tiedostamaan miten välittömät tunnereaktiomme vaikuttavat siihen, miten viestimme tilanteen herättämistä ajatuksistamme. Opettelemme myös harkintaa, eli malttamaan mielemme hetkeksi ennen kuin reagoimme puhumalla ja toimimalla.

TARVIKKEET

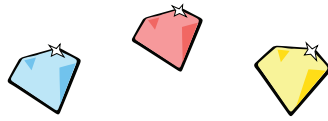
Rohkaisevan kysymisen kortit (liite 12), Esimerkkilauseita (liite 11)

TYÖSKENTELY

Opettaja jakaa jokaiselle oppilaalle Rohkaisevan kysymisen kortit. Asetutaan piiriin, jotta kaikki näkevät toistensa kortit. Tämän jälkeen opettaja sanoo lauseita yksi kerrallaan. Jokainen oppilas nostaa lauseen jälkeen näkyville sen kortin, mikä parhaiten vastaa hänen välitöntä reaktiotaan asiaan. Tämän jälkeen jokainen kääntää kortin ympäri ja miettii, millä lauseella vastaisi opettajan kertomaan ja miten tästä jatkaisi keskustelua eteenpäin. Halukkaat tai osa heistä saa kertoa valintansa ääneen.

YHTEINEN KOONTI

Jutellaan siitä, mitä ajatuksia harjoitus on herättänyt. Pohditaan

- Mitä merkitys kysymisellä on keskustelussa?
- Millä muilla keinoilla voi kannustaa toista kertomaan lisää asiasta?

JATKOTYÖSKENTELY

- Opettaja antaa kullekin puhujalle paperilla lauseen. Puhuja eläytyy lauseen tilanteeseen niin, että osaa keksiä kuuntelijan esittämiin kysymyksiin vastauksia. Kuuntelija koittaa refleктоivien kysymysten avulla saada puhujan kertomaan lisää. Havainnoijan tehtävä on tarkkailla puhujan ja kuuntelijan toimintaa. Osaako kuuntelija kuunnella toista? Osaako puhuja vastata kuuntelijan kysymyksiin? Havainnoija antaa lopuksi kannustavaa palautetta puhujan ja kuuntelijan toiminnasta.
- Vaihdetaan rooleja. Harjoitusta käydään läpi ainakin sen aikaa, että kaikki saavat olla kaikissa rooleissa kerran.

Ihmisillä on tapana arvioida havaitsemansa asiat välittömästi joko hyödyllisiksi tai uhkaaviksi. Tämä kyky auttaa selviämään yllättävissä tilanteissa. Aina ensimmäinen reaktio ei kuitenkaan ole paras ja toimivin ratkaisu. Siksi on hyvä opetella tunnistamaan omia välittömiä reaktioita.

8. MITÄ TULI KIRJOITETTUA?

"Dialogissa on olennaista osata ilmaista omia ajatuksiaan siten, että ei hyökkää, arvostele tai tuomitse muita."

TAVOITTEET

Ymmärrämme, että kirjallinenkin vuoropuhelu on dialogia, jossa ilmaistaan itseään. Koska kirjallisesta viestinnästä puuttuu kehon kieli, kirjoittajan on mietittävä, mitä kirjoittaa ja miten itseään ilmaisee kirjallisesti, ettei tule ymmärretyksi väärin.

TARVIKKEET

Dialogitaitaja-video "No haista sitte"

TYÖSKENTELY

Katsokaa yhdessä Dialogitaitajan lyhyt video pojasta, joka istuu sohvalla ja saa viestejä puhelimeensa. Keskustelkaa yhdessä siitä, mitä viestittelyssä tapahtui ja missä kohtaa kirjallisen viestittelyn aloittanut henkilö ilmaisi itseään hyökkäävästi.

- Miksi hän ilmaisi itseään niin?
- Oliko tämä oikein?

Pohtikaa myös emoji- eli hymiöiden merkitystä sosiaalisessa mediassa ja sähköisessä viestinnässä. Miksi ne ovat niin suosittuja?

Pohditaan pienryhmissä:

- Mitä voisi kysyä viestin lähettäneeltä saadakseen selville, mitä hän oikeasti haluaa viestittää?
- Miten kirjoittaja olisi voinut ilmaista itseään saadakseen viestinsä paremmin perille?
- Mitä emojia viestin lähettänyt olisi voinut hyödyntää kirjallisen viestinsä tukena?

YHTEINEN KOONTI

Käydään yhdessä läpi ryhmien pohdinnat.

JATKOTYÖSKENTELY

Keksikää ryhmissä tekstiviestiketjuja, joissa toinen tulkitsee viestin eri tavalla kuin mitä lähettäjä on tarkoittanut ja pahoittaa mielensä. Kirjoittakaa sitten viestiketju uudestaan niin, että väärinkäsitystä ei synny. Tehkää viestiketjuista taideteos esimerkiksi sijoittamalla ne paperille vierekkäin, otsikoimalla työ ja koristelemalla se. Tehkää töistä yhteinen näyttely.

Voitte myös vaihtaa väärinkäsitettyjä viestiketjuja ryhmien välillä siten, että toinen ryhmä tekee uudelleenkirjoittamisen. Tai samaa viestiketjua voi kirjoittaa uudelleen myös useampi ryhmä ja eri versiot voidaan koota samalle paperille, jolloin huomataan, miten eri tavalla tulkitsemme ja viestitämme asioita.

Muistuta oppilaita siitä, että tutkimusten mukaan kirjallisessa ilmaisussa viestin saanut tulkitsee viestin aina negatiivisemmin kuin mitä viestin kirjoittaja on tarkoittanut. Tämä kannattaa ottaa huomioon, kun kirjoittaa ja vastaanottaa viestejä, sähköposteja tai kirjeitä nyt ja työelämässä.

KATSO DIALOGITAITAJA-VIDEOT VERKOSSA!

www.uskonnonopetus.fi

9. AUTS, HUPS VAI HÄH?

"Mitään aihetta ei tarvitse varoa, kun pyrkimys on aidosti ymmärtää ja kunnioittaa toista."

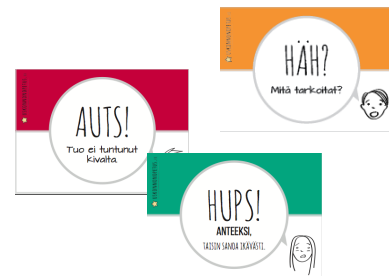
TAVOITTEET

Harjoitteleminen viestimään tunteistamme, kun huomaamme, että joku on sanonut loukkaavasti.

TARVIKKEET

Dialogitaitaja-videot ja Dialogikortit (liite 13)

TYÖSKENTELY

- Opettaja jakaa oppilaat kolmen hengen ryhmiin. Dialogikortit jaetaan ryhmän kesken niin, että jokainen saa eri kortin. Käydään Dialogikortit vielä yhdessä läpi.
- Katsotaan yhdessä Dialogitaitaja-videoista (*Ope, ooksä muslimi?*, *Kahvi loppu*, *No haista sitte*) yksi tai useampi.
- Katsomisen jälkeen oppilaat miettivät ryhmissä: Mihin videoiden tilanteisiin sopisi jokin korteista? Kenen videon hahmon reaktio voisi olla minkäkin kortin mukainen? Jokainen ryhmäläinen koittaa miettiä, mihin oma kortti sopisi.
- Videot voidaan sen jälkeen katsoa vielä yhdessä läpi niin, että jokainen nostaa oman korttinsa ylös aina mielestään sopivassa kohdassa. Näin nähdään, onko reaktioissa eroa ja voiko eri tilanteissa reagoida eri tavoilla.

YHTIENEN KOONTI

- Keskustellaan videoiden tilanteista.
- Pohditaan: jos joku henkilöistä olisi käyttänyt dialogikortteja, miten tilanne olisi jatkunut?

Loppuun koonti itse tehtävästä:

- Mitkä tunne- ja vuorovaikutustaidoista sopivat mielestänne tehtävään?
- Mitkä timantit olisitte antaneet itsellenne tästä tehtävästä?

TEEMOJA KESKUSTELUUN

Kahvi loppu

- Miksi mies toimi näin? Miltä hänestä tuntui?
- Tekikö nainen mielestänne jotain väärää?

No haista sitte

- Miksi pojan kaveri vastasi miten vastasi ("No haista sitte")?
- Tekikö poika jotain väärää, kun kaveri vastasi näin?
- Miltä kaverista tuntui? Entä pojasta?

Ope, ooksä muslimi?

- Miltä lapsesta mahtoi tuntua opettajan kommentin jälkeen?
- Miltä ohikulkevasta muslimiopettajasta mahtoi tuntua?
- Miksi opettaja vastasi tällä tavalla?
- Tekikö oppilas jotain väärää?

ESI- JA ALKUOPETUKSESSA

Pienempien oppilaiden kanssa ei välttämättä tarvita Dialogitaitaja-videoita tai Dialogikortteja. Pareittain tai pienissä ryhmissä mietitään tilanteita, joissa joku on sanonut itselle tai toiselle jotain, josta on tullut paha mieli. Voidaan hyödyntää myös ryhmässä aiemmin selviteltyjä ristiriitatilanteita. Ristiriitojen käsittelyn helpottamiseksi tilanteen voi etäännyttää pohtimalla sitä esimerkiksi eläinhahmojen kautta: Miksi kani sanoi myyrälle näin? Miltä myyrästä tuntui?

Mietitään yhdessä, mitä loukkaavasti sanonut oikeastaan tarkoitti ja miksi hän sanoi niin kuin sanoi. Mietitään, miksi sanottu tuntui toisesta niin pahalta. Lopuksi mietitään parempi tapa sanoa asia niin, että siitä ei tule paha mieli. Voidaan myös harjoitella ilmaisemaan keholla, millaiselta näyttää ihminen, jolla on paha mieli ja ihminen, jolla on hyvä mieli.

10. TIENVIITAT RISTIRIITATILANTEISIIN

"Dialogissa on pystyttävä kohtaamaan erimielisyydet ilman vastakkainasettelua ja oltava halukas tutkimaan niitäkin näkökantoja, joita ei itse kannata.

Bohm & Peat, 1992

TAVOITTEET

Harjoitteleme kunnioittavan kysymyksen muotoilua tienviittojen avulla. Opimme ymmärtämään, että koemme eri asioita loukkaaviksi. Opettelemme, kuinka tienviittojen avulla voimme purkaa ristiriitatilanteissa väärinymmärryksiä ja edetä dialogissa muotoillen kunnioittavampia kysymyksiä.

TARVIKKEET

Tienviitat (liite 14), Aut! Hups! Häh? –kysymyksiä (liite 16)

Muistuta oppilaita, että riippuu aina ihmisistä ja tilanteista, mikä koetaan loukkaavaksi ja mikä ei.

TYÖSKENTELY, VAIHTOEHTO 1

- Jaetaan oppilaat pareiksi tai maksimissaan kolmen hengen ryhmiin. Jokainen ryhmä saa tienviitat.
- Näytetään oppilaille esimerkkilauseita aidoista tilanteista, jotka on koettu loukkaavina. Opettaja valitsee yhden esimerkkilauseista. Mietitään tienviittojen avulla, mikä lauseessa on loukkaavaa ja miten tienviittojen avulla lauseen voisi muotoilla kunnioittavaan muotoon.
- Tämän jälkeen jokainen ryhmä valitsee yhden lauseen ja pyrkii muuttamaan sen kunnioittavampaan muotoon käyttäen tienviittoja.

YHTEINEN KOONTI

Käydään ryhmien vastaukset yhdessä läpi. Pohditaan, muuttuiko kysymyksen sisältö ja saatiinko kysyttyä se, mitä haluttiin tietää. Onko olemassa asioita, joita ei ole kohteliasta kysyä toiselta?

Loppuun koonti itse tehtävästä:

- Mitä tunne- ja vuorovaikutustaitoja tehtävä mielestänne kehittää?
- Mitkä timantit olisitte antaneet itsellenne tästä tehtävästä?

TYÖSKENTELY, VAIHTOEHTO 2

- Anna oppilaiden keksiä Auts! & Hups! -tilanteita ryhmissä siten, että tilanteet eivät kuitenkaan sisällä tuttujen ihmisten nimiä tai loukkaa ketään paikalla olijaa. Esimerkit voivat olla myös elokuvissa tai TV-sarjoissa nähtyjä. Oppilaat voivat tehdä kohtauksista omia pieniä näytelmiä tai julisteita.
- Ryhmäläiset esittävät tilanteet muulle luokalle. Kunkin esityksen jälkeen muut ryhmät muotoilevat esitetyn kommentin tai kysymyksen uudestaan kunnioittavan kysymyksen muotoon tienviittoja hyödyntäen.
- Käydään läpi ryhmien uudet muotoilut keskustellen tai näyttelemällä.
- Voit antaa oppilaiden tehdä tilanteista myös omia videoita, joita voitte katsella seuraavalla tunnilla.

AUTS! & HUPS! -LAUSEITA AIDOISTA TILANTEISTA:

1. Jos Jumala rakastaa teitä, miksi hän koko ajan komentelee teitä?
2. Miksi kaikki kristityt vihaavat homoja?
3. Tunnetko koskaan itseäsi alistetuksi musliminaisena?
4. Miksi juutalaiset miehet pukeutuvat hassusti?
5. Eikö teistä ole tyhmää noudattaa kirjaa, jonka ovat kirjoittaneet sivistymättömät ihmiset kauan sitten?
6. Miksi te uskonnolliset ihmiset ajattelette, että tiedätte kaiken paremmin?
7. Eikö sinusta ole epäreilua, että muslimityttöjen pitää peittää hiukset?
8. Kun olet ateisti, mistä voit tietää, ettei Jumalaa ole?

11. KESKUSTELU SANAKORTEILLA

TAVOITTE

Harjoitteleme Aut्स! Hups! Häh? -tilanteiden tunnistamista keskustelutilanteessa.

TARVIKKEET

Sanakortit (liite 17), Dialogikortit (liite 13), Tienviitat (liite 14)

TYÖSKENTELY

- Jaetaan oppilaat 3–4 hengen ryhmiin. Keskustelu voidaan käydä myös pareittain. Annetaan jokaiselle Dialogikortit.
- Sanakortit jaetaan oppilaille tai laitetaan pöydälle kaikkien nähtäväksi.
- Oppilaat puhuvat ryhmässä vuorotellen. Omassa puheenvuorossa tulee käyttää yhtä sanakortin sanaa ja liittää oma puheenvuoro jotenkin edelliseen puheenvuoroon.
- Mikäli joku ryhmäläisistä tunnistaa toisen puheenvuorossa Aut्स!- tai Häh?-piirteitä, voi hän nostaa kortin näkyviin. Silloin tilanne pysäytetään ja muotoillaan yhdessä kommentti uudestaan tienviittoja hyödyntäen. Vastaavasti, jos itse tunnistaa puheenvuorossaan piirteitä, jotka voivat loukata toista, voi nostaa Hups! -kortin muille nähtilille. Puhuja voi itse muotoilla kommenttinsa uudestaan ja keskusteluvuoro jatkuu seuraavalle.

YHTEINEN KOONTI

Lasketaan, kuinka monta sanaa kukin ryhmä käytti. Mitä sanoja jäi käyttämättä? Mistä tämä voisi johtua? Pohditaan yhdessä:

- Mitä käytettyjen sanojen määrä kertoi käydystä dialogista?
- Miten sanojen käyttö vaikutti dialogin sisältöön ja etenemiseen?

Loppuun koonti itse tehtävästä:

- Mitä tunne- ja vuorovaikutustaitoja tehtävä mielestänne kehittää?
- Mitkä timantit olisitte antaneet itsellenne tästä tehtävästä?

LIITTEET

Liite 1: Minä dialogin osapuolena

Liite 2: Millainen minä olen?

Liite 3: Sydämet

Liite 4: Pilvet

Liite 5: Päivittäisiä asioita

Liite 6: Minun aarrearkkuni

Liite 7: Dialogisuuden helmet

Liite 8: Vuorovaikutustaitotimantit

Liite 9: Tunnetaitotimantit

Liite 10: Kunniamerkki

Liite 11: Esimerkkilauseita

Liite 12: Rohkaisevan kysymisen kortit

Liite 13: Dialogikortit

Liite 14: Tienviitat

Liite 15: Dialogipolku

Liite 16: Auts! Hups! Häh? -kysymyksiä

Liite 17: Sanakortit

Liite 18: Timanttipohjat

Liite 19: Taitettava aarrearkkupohja

LIITE 1: MINÄ DIALOGIN OSAPUOLENA

Mikä on minulle tärkeää:

Millainen minä olen?

Kuva minusta:

Mistä unelmoin?

Juureni

Perhe:

Kotimaa:

Uskonto/katsomus:

Meillä kotona pidetään tärkeänä:

LIITE 2: MILLAINEN MINÄ OLEN?

Mietin hetken ennen kuin lähdän mukaan uusiin juttuihin.

Lähdän innolla mukaan uusiin juttuihin.

Ilmaisen tunteitani voimakkaasti.

Ilmaisen tunteitani maltillisesti.

Olen yleensä hyväntuulinen.

Harmistun helposti.

Pidän siitä että asiat toistuvat samanlaisina.

Kyllästyn helposti.

Viihdyn kun on paljon ihmisiä ympärillä.

Viihdyn parhaiten yksin tai lähimpien ystävien seurassa.

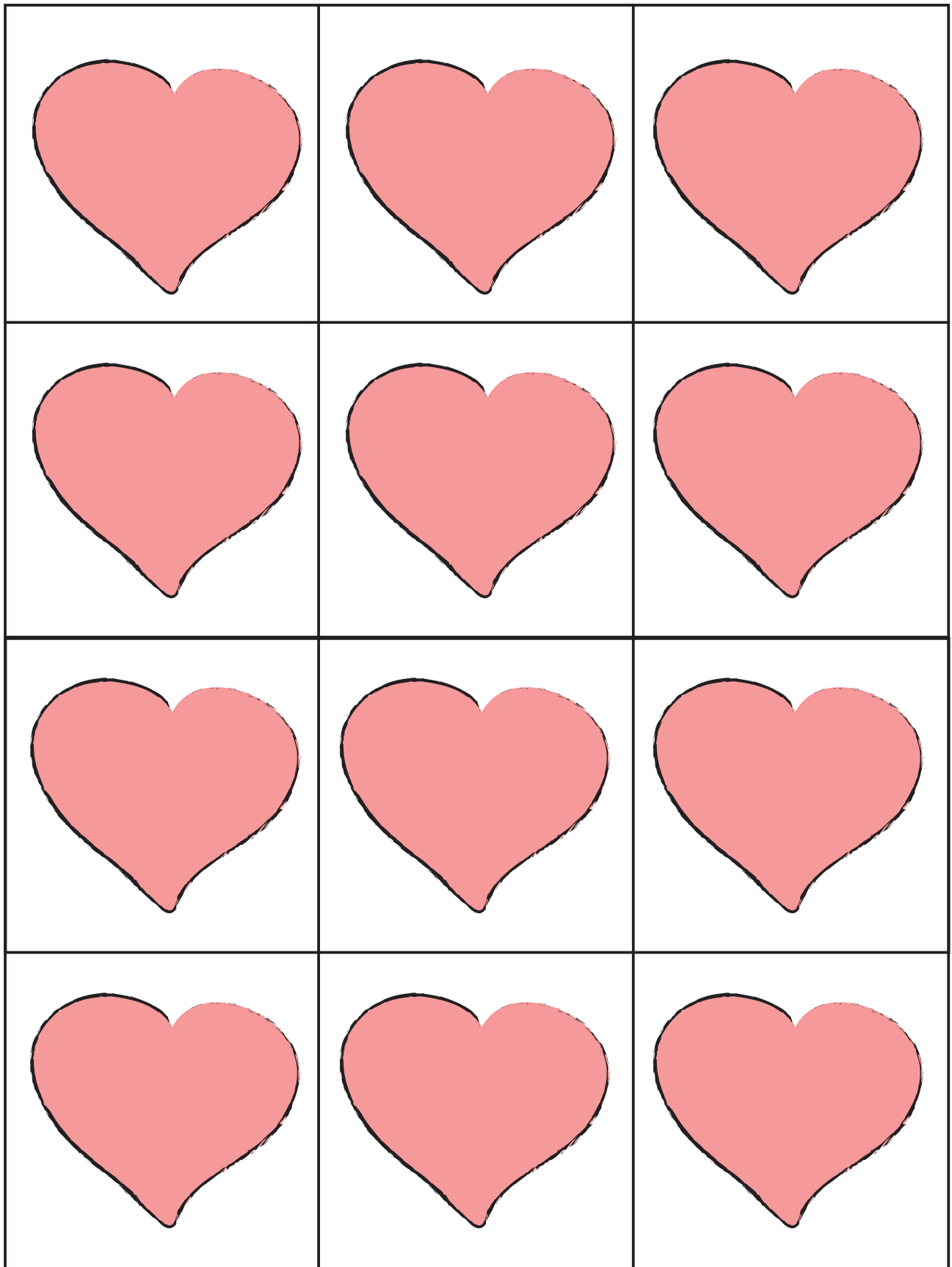
Olen rauhallinen.

Olen nopea ja vauhdikas.

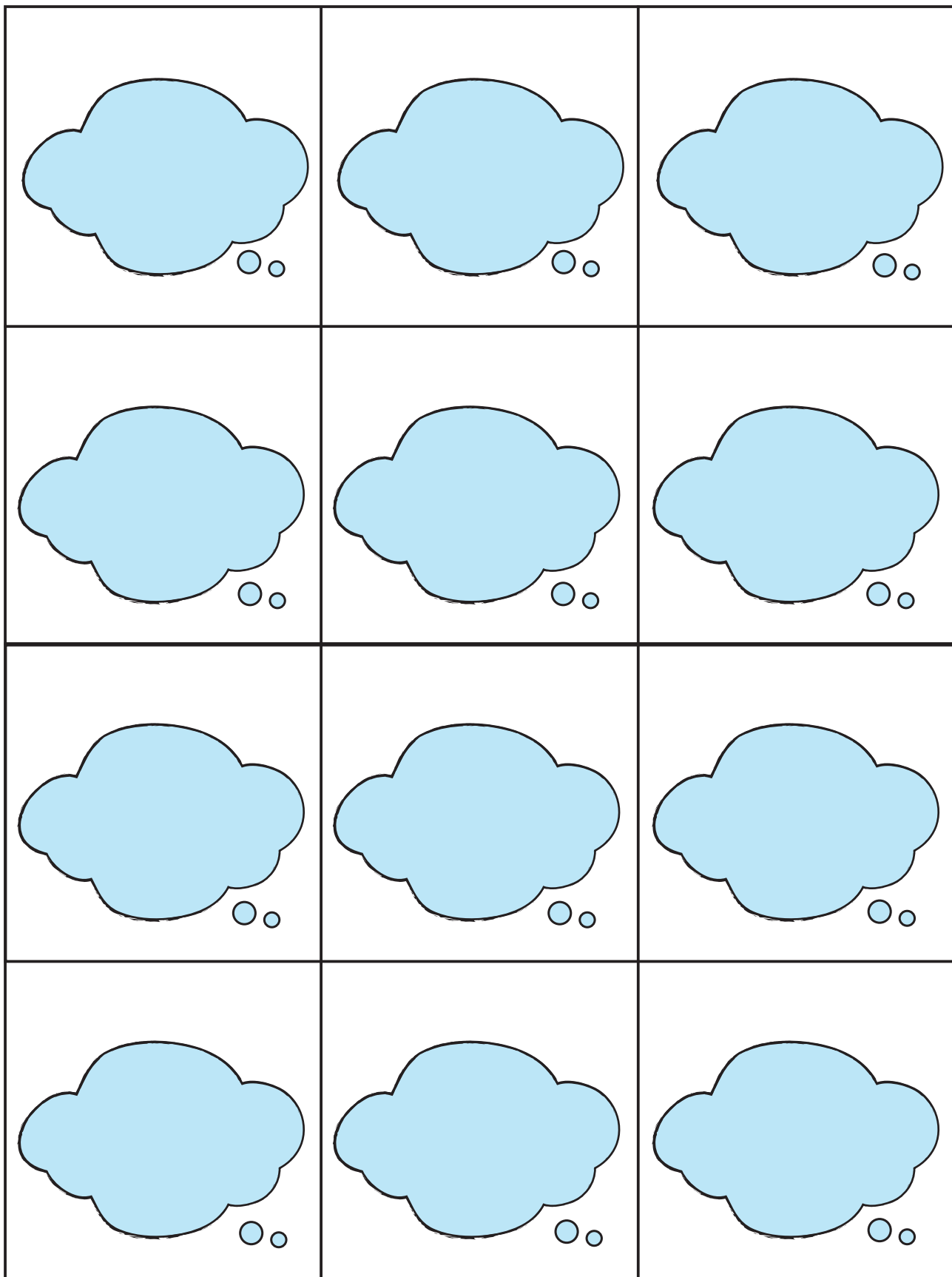
Jätän asiat helposti kesken, jos tulee uusia kiinnostavampia.

Teen mielelläni asiat huolellisesti loppuun asti.

LIITE 3: SYDÄMET

LIITE 4: PILVET

LIITE 5: PÄIVITTÄISIÄ ASIOITA

Mulla on tapana...

...aamulla ensimmäiseksi...

...syödä iltapalaksi...

...lukea...

...katsoa telkkarista...

...lomalla...

...tulla kouluun...

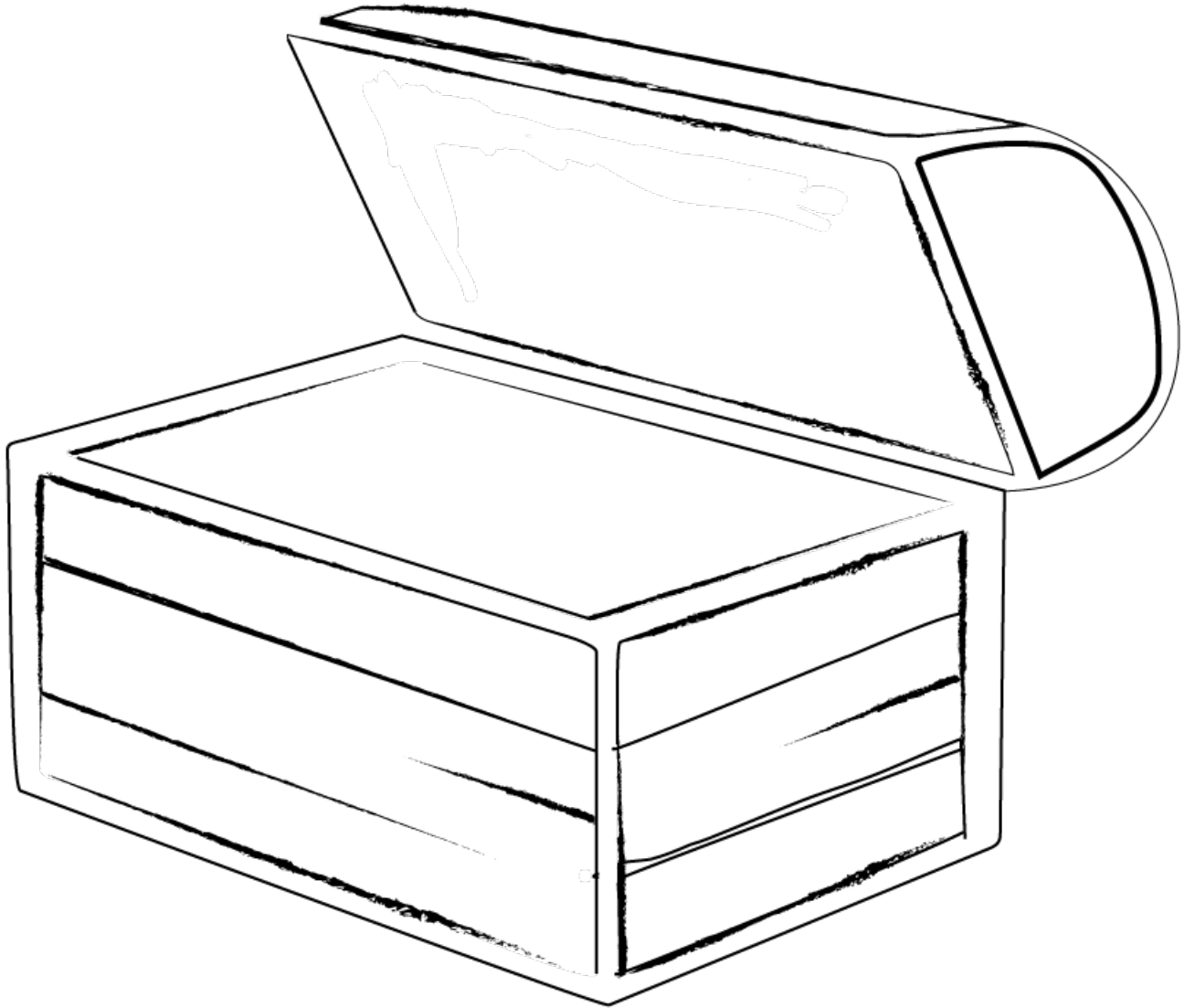
...ennen nukkumaanmenoa...

...perheen kanssa...

...kun olen surullinen...

...kun olen iloinen...

LIITE 6: MINUN AARREARKKUNI

Voitte myös piirtää tai askarrella jokaiselle yksilölliset aarrearkut hyödyttämällä taiteltavaa aarrearkkupohjaa (liite 19).

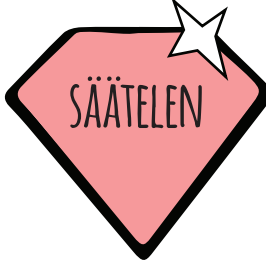

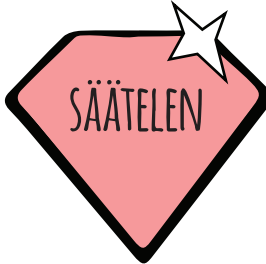

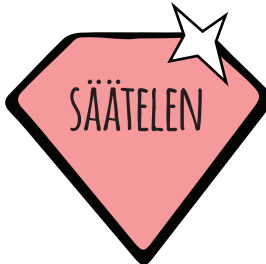

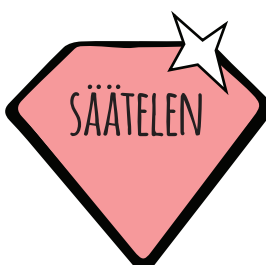

LIITE 8: VUOROVAIKUTUSTAITOTIMANTIT

 <p>ILMAISEN</p>	 <p>ILMAISEN</p>	 <p>ILMAISEN</p>
 <p>KUUNTELEN</p>	 <p>KUUNTELEN</p>	 <p>KUUNTELEN</p>
 <p>PERUSTELEN</p>	 <p>PERUSTELEN</p>	 <p>PERUSTELEN</p>
 <p>KYSYN</p>	 <p>KYSYN</p>	 <p>KYSYN</p>

LIITE 9: TUNNETAITOTIMANTIT

LIITE 10: KUNNIAMERKKI

LIITE 11: ESIMERKKILAUSEITA

Meidän isä/äiti sai töitä ulkomailta.

Minä haluaisin koiran, mutten saa.

Äiti haluaa myydä akvaarioni.

Minua harmittaa, kun puhutaan rahasta, koska vanhemmillani ei ole työtä.

Haluaisin lähteä matkalle.

Minä ajattelin lopettaa yhden harrastukseni.

Minä ajattelin aloittaa uuden harrastuksen.

Minua ärsyttää, kun muilla on hienommat kännykät kuin minulla.

Minä ylitin peliaikani ja olen nyt peliarestissa kokonaisen viikon.

Koulussamme on ainakin viisi eri uskontoa.

Minulle on tärkeää että voin puhua asioistani Jumalalle.

En ymmärrä, miten joku voi uskoa Jumalaan.

Meillä oli tosi kiva jouluku! (Tähän voi sijoittaa eri uskontojen juhlapyhiä)

Minusta olisi parempi, ettei uskontoja olisi olemassakaan.

Minusta tuntuu, että voin kavereideni kanssa puhua uskonnostani vapaasti.

LIITE 12: ROHKASEVAN KYSYMISEN KORTIT

LIITE 12: ROHKASEVAN KYSYMISEN KORTIT

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Miltä se tuntuu?
- Kerro lisää!
- Mitä se tarkoittaa sinulle?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

★ USKONNONOPETUS.fi

LIITE 13: DIALOGIKORTIT

LIITE 13: DIALOGIKORTIT

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

- Oletetaanko jotain?
- Yleistetäänkö?
- Kysytäänkö vai väitetäänkö?
- Miten sanat ymmärretään?

★ USKONNONOPETUS.fi

LIITE 14: TIENVIITAT

Kysymyksen muotoilussa tai esitetyn kysymyksen ymmärtämisessä olisi hyvä pohtia näitä:

MITÄ OLETETAAN?

Onko kommentin tai kysymyksen taustalla oletuksia, joista olette eri mieltä?

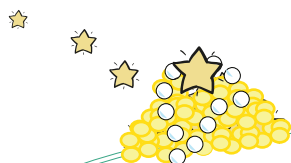
Tarkastakaa, mistä olette eri mieltä ja kuunnelkaa toistenne perustelut!

MITÄ KYSYTÄÄN TAI VÄITETÄÄN?

Joskus kysymyksesi saattaa olla enemmän väittämä kuin kysymys.

Mitä oikeastaan haluat tietää?

UDELLEEN MUOTOILU

Miten kysymyksen voisi muotoilla uudestaan?

YLEISTETÄÄNKÖ?

Pitääkö yleistys todella paikansa?

On nimittäin yleistyksiä, jotka ovat tosia ja yleistyksiä, jotka perustuvat ennakkoluuloihin tai hätäisiin johtopäätöksiin.

MITEN SANAT YMMÄRRETÄÄN?

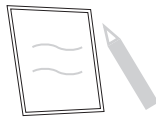
Onko kysymyksessä loukkaavia sanoja tai sanoja, jotka ymmärätte eri tavalla?

LIITE 15: DIALOGIPOLKU

KÄYTÄ KORTTIA

1

Kun huomaat aiheita kortille, näytä korttia keskustelukumppanillesi.

2

PYSÄYTÄ TILANNE

Kirjatkaa ylös kommentti, joka aiheutti kortin nostamisen.

MUOTOILE UUDESTAAN

3

Muotoilkaa yhdessä tienviittoja käyttäen kommentti, kysymys tai huomautus uuteen muotoon.

4

JATKA KESKUSTELUA

Dialogi eli vuoropuhelu voi nyt jatkuu.

KEHITY KESKUSTELUSSA

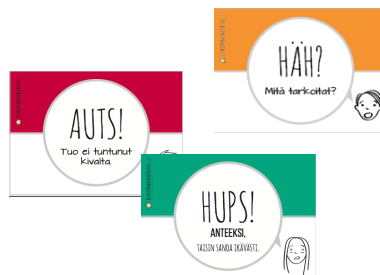
5

Voitte käyttää polkua uudelleen, jos sille ilmenee tarvetta.

LIITE 16: AUTS! HUPS! HÄH? –KYSYMYKSIÄ

1. Jos Jumala rakastaa teitä, miksi hän koko ajan komen-telee teitä?
2. Miksi kaikki kristityt vihaavat homoja?
3. Tunnetko koskaan itseäsi alistetuksi musliminaisena?
4. Miksi juutalaiset miehet pukeutuvat hassusti?
5. Eikö teistä ole tyhmää noudattaa kirjaa, jonka ovat kir-jottaneet sivistymättömät ihmiset kauan sitten?
6. Miksi te uskonnolliset ihmiset ajattelette, että tiedätte kaiken paremmin?
7. Eikö sinusta ole epäreilua, että muslimityttöjen pitää peittää hiukset?
8. Kun olet ateisti, mistä voit tietää, ettei Jumalaa ole?

LIITE 17: SANAKORTIT

KOKEMUS

LUOTTAMUS	KATUMUS
USKO	SYLLISYYS
VALAISTUMINEN	YMMÄRRYS
YHTEYS	

LIITE 17: SANAKORTIT

ESINEET

RAAMATTU	TOORA
KORAANI	KIRKKO
SYNAGOGA	TEMPPELI
MOSKEIJA	PATSAS
ALTTARI	

LIITE 17: SANAKORTIT

TOIMINTA

RUKOUS	MIETISKELY
JUMALANPALVELUS	PYHIINVAELLUS
ASKEESI	HAUTAJAISET
KASTE	YMPÄRILEIKKAUS
AVIOLIITTO	

LIITE 17: SANAKORTIT

ETIIKKA

HYVE	OIKEIN
PAHE	VÄÄRIN
HYVÄ	PAHA
HYVÄNTEKEVÄISYYS	

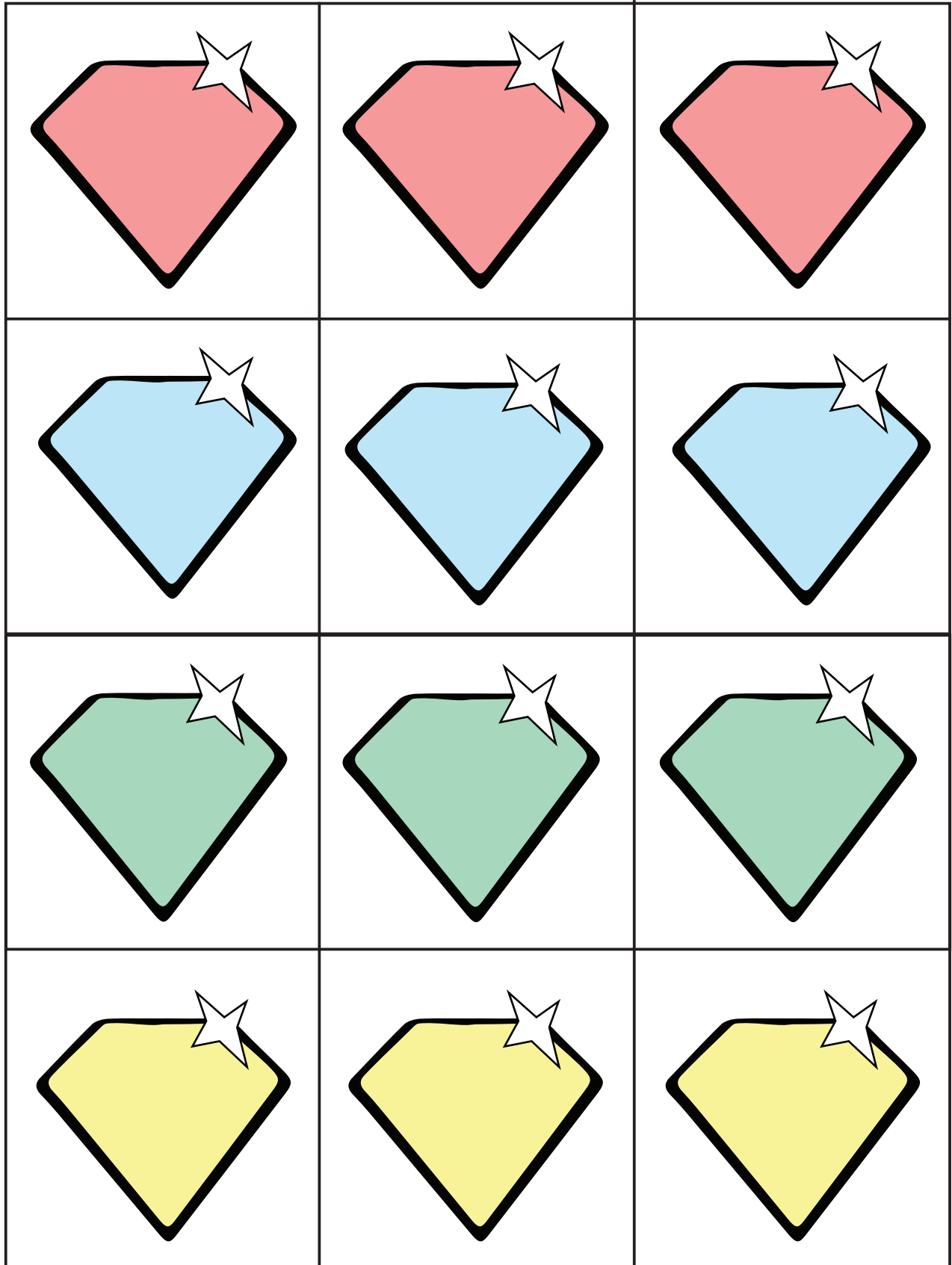
LIITE 17: SANAKORTIT

OPPI

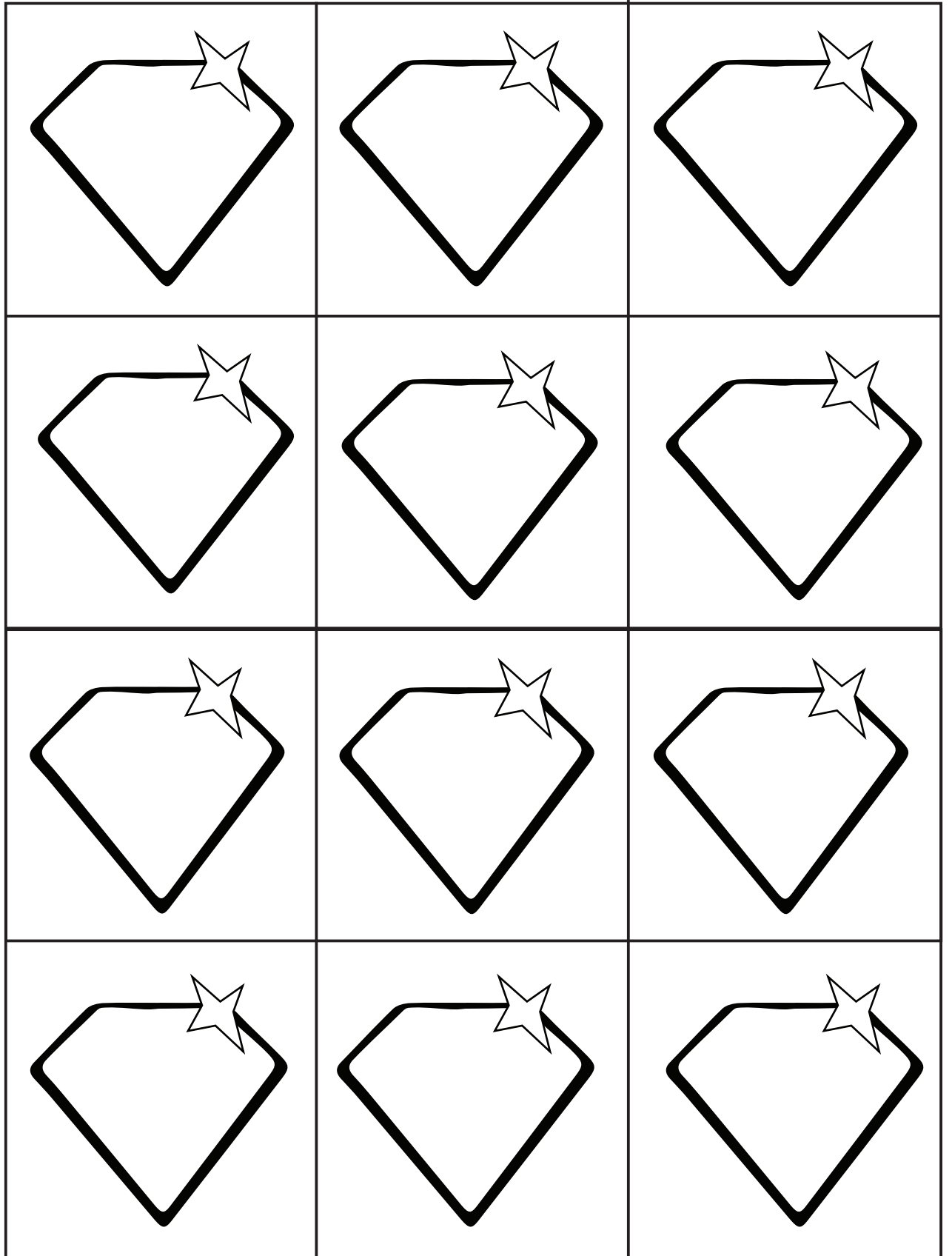
JUMALAKÄSITYS	PELASTUS
SIELUNVAELLUS	NIRVANA
MOKSA	KUOLEMANJÄLKEINEN ELÄMÄ
SYNTI	LUOMINEN
JUMALA	

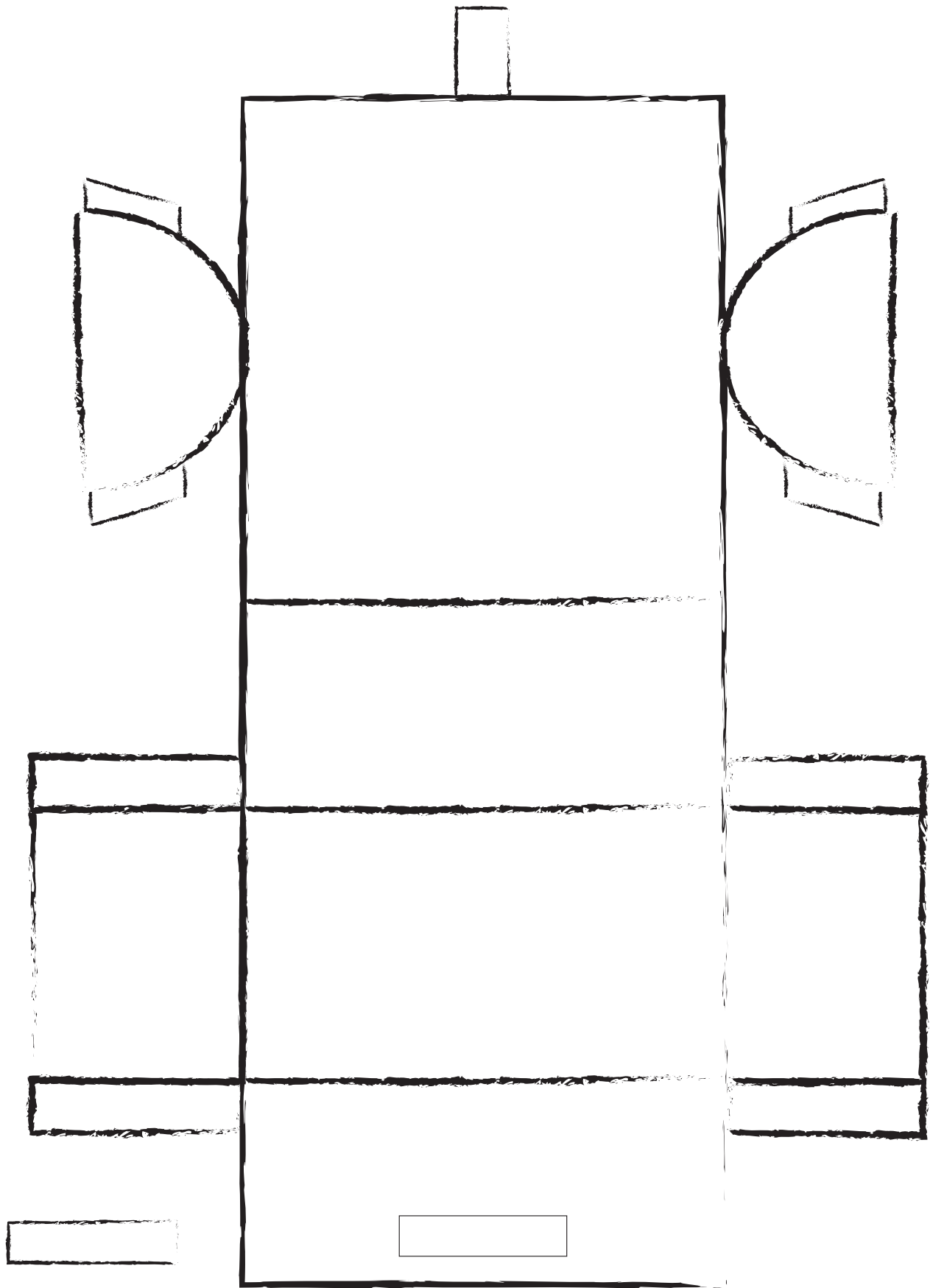
LIITE 18: TIMANTTIPOHJAT

LIITE 18: TIMANTTIPOHJAT

LIITE 19: TAITELTAVA AARREARKKUPOHJA

"Dialogi on väline elämän syvien asioiden oppimiseen."

Pekka Iivonen

Kyky dialogiin on keskeinen taito nykypäivän yhteiskunnassa. Erityisesti kyky keskustella rakentavasti eri kulttuureihin ja uskontoihin liittyvistä kysymyksistä on välttämätöntä hyvän yhteiselämän rakentamiseksi. Dialogitaidot kehittyvät harjoittelemalla ja harjoittelu kannattaa: tutkimus osoittaa, että oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat yhteydessä parempaan hyvinvointiin ja koulumenestykseen.

Dialogitaitaja-oppimateriaali tarjoaa laajan valikoiman harjoituksia ja työvälineitä dialogitaitojen käytännönläheiseen harjoitteluun. Lisäksi Dialogitaitaja sisältää asiantuntija-artikkeleita dialogisuudesta, dialogitaidoista ja niiden edistämisestä opetuksessa.

Materiaali sopii sekä lasten- ja nuorten kanssa työskentelyyn että aikuisten dialogitaitojen kehittämiseen.

Lisää Dialogitaitaja –materiaalia löydät verkkosivuiltamme.

USKONNONOPETUS.FI
